

10

December 2015
Ročník 23

ODBORNÝ
BANKOVÝ
ČASOPIS

BILANCE

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA

Zlatá zberateľská minca Svetové prírodné dedičstvo Karpatské bukové pralesy

Tretieho decembra vydala Národná banka Slovenska poslednú zberateľskú mincu emisného plánu na rok 2015. Predstavuje ďalšiu lokalitu Slovenska zapísanú do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO – Karpatské bukové pralesy.

Minca realizovaná podľa návrhu Márie Poldaufovej

Zápis Karpatských bukových pralesov do Zoznamu svetového dedičstva schválil Výbor svetového dedičstva 28. júna 2007. Územie pozostáva zo štyroch samostatných lokalít na Slovensku a šiestich na území Ukrajiny. V roku 2011 bol zápis rozšírený o ďalších päť lokalít v Nemecku pod názvom Karpatské bukové pralesy a staré bukové lesy Nemecka.

Karpatské bukové pralesy vytvárajú reťaz ostrovov pôvodného prírodného lesa a ponúkajú široké zastúpenie ukážok pralesa, v ktorom rastú stromy rekordných rozmerov. Niektoré jedince buka majú mimoriadnu hrúbku kmeňov a sú vysoké až 58 m, čo je najväčšia nameraná výška buka lesného v celosvetovom meradle. Na území Karpatských bukových pralesov sa vyskytuje množstvo vzácných druhov rastlín a živočíchov, z ktorých sú mnohé viazané len na takéto lesy. Z predstaviteľov flóry tu nájdeme bažanku trváciu, skopóliu kranskú, zubačku žliazkatú, vrchovku alpskú, zvonček hrubokoreňový, ľaliu zlatohlavú, telekiu ozdobnú a iné. Pralesy sú aj útočiskom mnohých živočíchov. V dreve odumretých bukov sa vyvíjajú larvy vzácných chrobákov – fuzáča alpského a fuzáča červenokrkeho. Obojživelníky reprezentuje kunka žltobruchá, mlok karpatský, salamandra škvrnitá. Z plazov je typická užovka stromová. K zástupcom vtákov patria tesár čierny, ďateľ bielochrbtý, muchárík červenohrdlý,

jariabok hôrny, bocian čierny, sova dlhochvostá a iné. Žije tu srnčia a jelenia zver, zo šeliem rys ostrovid, vlk dravý, mačka divá a medveď hnedý. Ďalším z pôvodných druhov je zubor hrivnatý. Zo štyroch slovenských lokalít Karpatských bukových pralesov zapísaných do svetového dedičstva sú tri, Rožok, Stučica a Havešová, súčasťou Národného parku Poloniny. Prales Vihorlat je súčasťou Chránenej krajinej oblasti Vihorlat.

Na výtvarný návrh mince vyhlásila Národná banka Slovenska v septembri 2014 verejnú anonymnú súťaž, do ktorej bolo predložených dvanásť výtvarných prác od dvanástich autorov. Súťaž vyhodnotila komisia na posudzovanie výtvarných návrhov pamätných mincí a zberateľských mincí. Jej odborným poradcom bol Ing. Marián Gič, zástupca Správy Národného parku Poloniny.

Na realizáciu schválila Banková rada NBS, v súlade s odporúčaním odbornej komisie, výtvarný návrh autorky Márie Poldaufovej, ktorý získal prvú cenu. Komisia ocenila výtvarné spracovanie návrhu a vystihnutie témy. Dominantu riešenia averzu tvorí centrálny umiestnený predstaviteľ saprofágnych organizmov – fuzáč alpský, typický zástupca

(Pokračovanie na 3. str. obálky)

Zlatá zberateľská minca Svetové prírodné dedičstvo Karpatské bukové pralesy

(Pokračovanie z 2. str. obálky)

2. cena Mgr. art. Miroslav Hric, ArtD

3. cena Mgr. art. Peter Valach

fauny bukových pralesov. Pri hornom okraji mincového poľa je v polkruhovej kompozícii zobrazený typický predstaviteľ flóry – zubačka žliazkatá. Na reverznej strane autorka zobrazila rôzne prírodné prvky, ktoré spolu reprezentujú štruktúru a kolobeh života v ekosystéme bukového pralesa, pričom vystihla charakter pralesa a jeho časové premeny (rozpadávajúce sa kmene, tok vody, bukový porast, plod buka).

Druhú cenu získal Mgr. art. Miroslav Hric, ArtD. Jeho návrh zaujal komisiu kvalitným sochárskym spracovaním a vystihnúť témy. Pri stvárnení averzu sa autor opieral o typických reprezentantov fauny a flóry bukového pralesa – tesára čierneho, fuzáča alpského, zubačku žliazkatú. Na reverze zobrazil rôzne rastové štádiá bukového pralesa, ktorý tu zaznamenáva nerušený cyklus od zrodu až po rozpad.

Tretia cena bola udelená Mgr. art. Petrovi Valachovi. Návrh sa vyznačuje zaujímavou kompo-

zíciou rozvrhnutou do štyroch nepravidelných kruhových výsekov mincového poľa. Na najväčšej ploche je na averze predstaviteľ fauny – orol kriklavý, na reverze sova dlhochvostá s mláďaťom. Autor tiež na oboch stranách vhodne zachytil vývojové štádiá pralesa.

Zlatá zberateľská minca v nominálnej hodnote 100 eur má priemer 26 mm a hmotnosť 9,5 g. Bola vyrazená zo zlata s rýdzosťou 900/1000 v Mincovní Kremnica v počte 4 100 kusov v proof vyhotovení. Jej hrana je vrúbkovaná.

Ako všetky slovenské lokality Svetového dedičstva, ktoré Národná banka Slovenska doteraz predstavila na minciach, aj Karpatské bukové pralesy boli stvárnene na striebornej a tiež na zlatej minci. Strieborná minca v nominálnej hodnote 10 eur bola emitovaná v marci 2015.

Dagmar Flaché
Foto: Štefan Fröhlich

BIATEC

Odborný bankový časopis
December 2015

Vydavateľ:

Národná banka Slovenska
Imricha Karvaša 1
813 25 Bratislava
IČO: 30844789

Redakčná rada:

doc. Ing. Jozef Makúch, PhD. (predseda)
Mgr. Júlia Čillíková
Ing. Juraj Jánošík
Ing. Renáta Konečná
PhDr. Jana Kováčová
Mgr. Martin Šuster, PhD.

Redakcia:

Ing. Alica Polónyiová
tel.: 02/5787 2153
fax: 02/5787 1128
e-mail: biatec@nbs.sk

Počet vydaní: 10-krát do roka

Cena výtlačku pre predplatiteľov: 2 €

Ročné predplatné: 20 €

Poštovné hradí predplatiteľ.

Objednávky na predplatné v SR

a do zahraničia, reklamácie, distribúcia:

VERSUS, a. s., Expedičné stredisko,
Pribinova 21, 819 46 Bratislava
tel.: 02/5728 0368, fax: 02/5728 0148
e-mail: expedicia@versusprint.sk

Termín odovzdania rukopisov: 9. 12. 2015

Dátum vydania: 21. 12. 2015

Evidenčné číslo: EV 2817/08

ISSN 1335 – 0900

Grafický návrh: Bedrich Schreiber

Typo & lito: AEPRESS, s.r.o.

Tlač: i+i print, spol. s r.o.

Časopis je dostupný v elektronickej
forme na internetovej stránke
Národnej banky Slovenska:
<http://www.nbs.sk>

Niektoré príspevky môžu byť publikované
v inom ako slovenskom jazyku. Anotácie
príspevkov v anglickom jazyku sú uvedené
na poslednej strane časopisu.

Všetky práva sú vyhradené. Akékoľvek
reprodukcie tohto časopisu alebo jeho časti
a iné publikovanie vrátane jeho elektronickej
formy nie sú povolené bez predchádzajúceho
písomného súhlasu vydavateľa.

O B S A H

Vážení čitatelia,
časopis BIATEC bude od budúceho roku vychádzať v dvojmesačnej
periodicite s variabilným rozsahom 28 až 40 strán. Naďalej bude vy-
chádzať v tlačenej aj elektronickej forme. Cena časopisu sa nemení.

NA AKTUÁLNU TÉMU

Očakávaný makroekonomický vývoj SR 2

FINANČNÁ STABILITA

Slovenský finančný sektor z pohľadu finančnej stability 4
(Ľuboš Šesták)

OCHRANA FINANČNÉHO SPOTREBITEĽA

Teória a prax uzatvárania zmlúv o spotrebiteľskom úvere
v nebankových spoločnostiach 10
(Zuzana Szabó)

POSTREHY — PODNETY

Študenti to s finančnou gramotnosťou nepreháňajú 12
(Pavel Škriniar a Miroslav Kmeťko)

POISŤOVNÍCTVO

Analýza účinkov rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová
na aktuálnu súdnu prax 14
(Martin Timcsák a Jana Bajtošová)

Prečo je potrebné reformovať náš dôchodkový systém? 19
(Jozefína Žáková a Miroslav Čamek)

OCHRANA VKLADOV

Významné zmeny v ochrane vkladov na Slovensku 21
(Rudolf Šujan)

Z HISTÓRIE

Začiatky slovenskej hospodárskej štatistiky
Vznik a pôsobenie odboru pre výskum konjunktúry Slovenskej
národnej banky 24
(František Chudják, Andrea Leková)

Ervin Hexner (Zabudnutý ekonóm) 28
(Roman Holec)

INFORMÁCIE

V obehu je nová bankovka 20 €. 31
ECB zavádza zmeny v referenčných výmenných kurzoch eura 31

ENGLISH SUMMARY

English summary 32

Očakávaný makroekonomický vývoj SR

Slovenská ekonomika vzrástla v 3. štvrtroku 2015 o 0,9 %. Hlavným zdrojom rastu zostal rovnako ako v predchádzajúcom štvrtroku domáci dopyt. Priaznivo sa vyvíjal najmä investičný dopyt, ktorý bol ťahaný zrýchleným čerpaním fondov EÚ. V budúcom roku by však mal dočasný efekt fondov EÚ odznieť a vplyvom bazického efektu by mal byť rast ekonomiky mierne pomalší ako tento rok. Rast HDP by tak mal dosiahnuť 3,1 % v roku 2016. Postupný rast zahraničného dopytu by však mal v horizonte predikcie podporiť exportnú výkonnosť a v roku 2017 by sa malo tempo rastu ekonomiky nepatrne zrýchliť na 3,2 %. Vyvážený rast ekonomiky by mal generovať nové pracovné miesta a miera nezamestnanosti by sa mala priblížiť k úrovni 9 % ku koncu horizontu predikcie. Inflácia by sa mala postupne zrýchľovať, keď rast zahraničných cien a domáci dopyt by mali prevážiť vplyv nízkych cien energií.

1 Rast minimálnej mzdy, vrátenie časti platieb za plyn domácnostiam a pokles DPH na vybrané druhy potravín.

AKTUÁLNY VÝVOJ AKO VÝCHODISKO STREDNODOBEJ PREDIKCIE

Z pohľadu vonkajšieho prostredia pokračoval pozitívny vývoj. Ekonomika eurozóny v 3. štvrtroku 2015 vzrástla medzištvrtročne o 0,3 %. Z hľadiska teritoriálnej štruktúry z kľúčových ekonomík pôsobilo prorastovo na eurozónu hlavne Španielsko (0,8 %), Francúzsko a Nemecko (obe 0,3 %). Signály z dostupných predstihových indikátorov naznačujú pokračovanie mierneho rastu ekonomiky aj v ďalšom období.

Slovenská ekonomika v 3. štvrtroku vzrástla o 0,9 %, čo bol mierne priaznivejší vývoj v porovnaní s očakávaniami. Na základe mesačných štatistík sa predpokladá, že hlavným zdrojom rastu bol domáci dopyt, avšak aj export prispieval kladne, hoci menej, ako sa očakávalo. V rámci domáceho dopytu výrazne rástli investície, k čomu prispelo najmä zrýchlenie dočerpávania EÚ fondov z programového obdobia 2007 až 2013. Okrem investičného dopytu sa na raste ekonomiky podieľala aj spotreba, keď maloobchodné tržby naznačili pokračovanie rastu súkromnej spotreby a zvýšenie vykázala aj verejná spotreba.

Na trhu práce sa situácia zlepšovala aj v 3. štvrtroku. Firmy vytvárali nové pracovné miesta, čo sa prejavilo v raste zamestnanosti o 0,4 %. Nové pracovné miesta vznikajú rýchlo, no v niektorých oblastiach sa môžu tieto miesta ťažšie obsadzovať. Miera nezamestnanosti tým klesla až k úrovni 11,5 %.

Medziročný pokles cien sa v 3. štvrtroku dočasne zmiernil, keď rástli ceny priemyselných tovarov bez energií a ceny nespracovaných potravín. Na druhej strane pokles cien energií sa vplyvom zníženia cien plynu ešte prehĺbil. V októbri pokračoval prepád cien energií, keď sa výraznejšie znížili ceny pohonných látok, a poklesli aj ceny spracovaných potravín. Tento vývoj bol čiastočne tlmený rastom cien nespracovaných potravín.

MAKROEKONOMICKÁ PREDIKCIA

Oživenie ekonomickej aktivity v eurozóne by malo pokračovať, avšak mierne pomalším tempom, ako sa pôvodne očakávalo. Pomalšie tempo

bude odrážať globálny vývoj, ktorý sa vplyvom slabšieho výhľadu rastu rozvíjajúcich sa ekonomík v horizonte predikcie mierne spomalí.

Trend postupného zrýchľovania zahraničného dopytu v horizonte predikcie by sa mal premietnuť do exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky, aj keď v tomto roku dôjde k spomaleniu vplyvom bazického efektu. Tento vývoj však súvisí do veľkej miery s vysokým neštandardným rastom v januári 2015, ktorý predstavoval korekciu slabšieho exportu v závere roku 2014. V strednodobom horizonte by mal rast vývozu odrážať zahraničný dopyt po našich výrobkoch a službách s miernym získaním tržobných podielov.

Dynamický rast investičného dopytu by mal pokračovať celý tento rok. Je to spôsobené najmä výrazným dočerpávaním fondov EÚ z programového obdobia 2007 až 2013, aj nad rámec očakávaní. V ďalšom roku by malo dôjsť k spomaleniu investičnej aktivity v dôsledku prepadu investícií vo verejnom sektore, keďže dočerpávanie fondov EÚ je jednorazové a výzvy z nového programového obdobia sa budú oznamovať len postupne. Tento výpadok by však mali čiastočne nahradiť súkromné investície. Tie by mali byť podporené nízkymi nominálnymi úrokovými sadzbami a rastom úverov. Predpokladá sa tiež nárast rezidenčných investícií, čo možno pozorovať na počtoch rozostavaných bytov a domov a vydaných stavebných povolení.

Súkromná spotreba podporovaná rastom reálnych miezd a zamestnanosti by mala pokračovať v tomto roku v raste, čo naznačujú aj predstihové indikátory. Rast súkromnej spotreby by mal v budúcom roku zrýchliť tempo rastu, keďže sa očakáva pozitívny efekt jednorazových administratívnych faktorov¹ na disponibilný dôchodok (s pozitívnym dopadom zhruba 0,4 percentuálneho bodu na spotrebu).

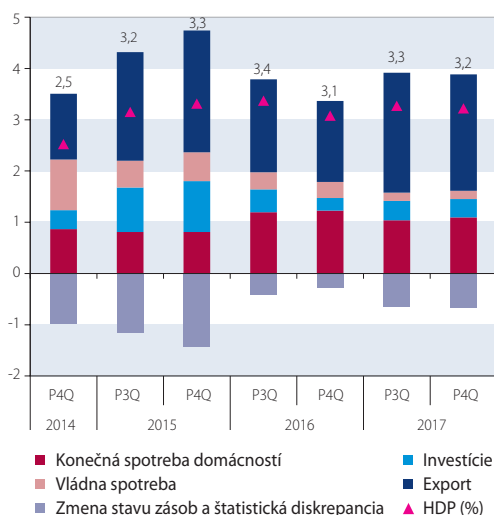
V roku 2015 sa predpokladá mierne zrýchlenie dynamiky konečnej spotreby, najmä z dôvodu vyššej úrovne medzispotreby, ktorá súvisí s dočerpávaním fondov EÚ z druhého programového obdobia. V horizonte prognózy sa očakáva postupné spomaľovanie dynamiky konečnej spotre-

by vzhľadom na predpokladanú konsolidáciu vo verejných financiách.

Uvoľnená menová politika v eurozóne spolu s nízkymi cenami energií by mala podporiť rast zahraničného dopytu po slovenských výrobkoch a službách. To sa následne prejaví v exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky a spolu s domácou časťou ekonomiky prispeje k stabilnému rastu ekonomiky nad 3 % v horizonte predikcie. Rast ekonomiky by tak mal byť z hľadiska jeho štruktúry vyvážený a dosiahnuť 3,3 % v tomto roku, 3,1 % v roku 2016 a 3,2 % v roku 2017. Ekonomika by mala v celom horizonte predikcie produkovať pod svojím potenciálom a produkčná medzera by sa mala uzavrieť až za horizontom predikcie.

Graf 1 Vývoj HDP (medziročný rast v %, príspevky v percentuálnych bodoch)

Zdroj: ŠÚ SR, NBS.

Poznámka: Štruktúra rastu HDP je vypočítaná ako príspevky rastu jednotlivých komponentov HDP po odrátaní ich dovoznej náročnosti. V našom prípade sa vychádzalo z konštantnej dovoznej náročnosti jednotlivých zložiek HDP (konečná spotreba domácností 30 %, vládna spotreba 7 %, investície 50 % a export 62,5 %). Zvyšok dovozu bol zaradený do zmeny stavu zásob a štatistickej diskrepancie.

Obnovený ekonomický rast a najmä vysoký domáci dopyt z dôvodu dočerpávania eurofondov a nízkej inflácie generuje nové pracovné miesta. Takýto vývoj spolu s pozitívnymi očakávaniami firiem, pokiaľ ide o vývoj na trhu práce v ďalšom

období, vytvára predpoklady na pokračovanie rastu tvorby nových pracovných miest aj koncom aktuálneho roka. V nasledujúcich rokoch by mal rast zamestnanosti viac odzrkadľovať vyvážený vývoj ekonomiky, čo by malo vyústiť do jeho mierneho spomalenia. Nemožno očakávať taký výrazný rast zamestnanosti ako v tomto roku, keďže firmy sa v dôsledku dostatku dopytu a lepšieho sentimentu odvážili vytvárať nové pracovné miesta vyšším tempom ako v predchádzajúcom období. Rovnako zvýšené čerpanie fondov EÚ v tomto roku mohlo výrazne prispieť k nárastu zamestnanosti. V horizonte predikcie sa predpokladá zvyšovanie počtu odpracovaných hodín. V súlade s rastom zamestnanosti sa predpokladá postupný pokles miery nezamestnanosti na úroveň 9,5 %.

V cenovej oblasti by inflácia mala v tomto roku dosiahnuť v priemere zápornú hodnotu (-0,3 %). Pokles celkovej cenovej hladiny je spôsobený opäť prepadom cien energií. Klesajúce ceny energií by sa navyše mali udržať aj v nasledujúcich rokoch. Vyplýva to z predpokladu o regulovaných cenách, kde sa očakáva časový posun medzi cenami z budúcich kontraktov a cenovým výmerom Úradu pre reguláciu sieťových odvetví. Ceny potravín by mali na základe technických predpokladov začať v budúcom roku rásť, čo však bude mierne tlmené poklesom DPH na vybrané druhy potravín. Predpoklad rastúcich dovozných cien by sa mal premietnuť do vyšších cien priemyselných tovarov bez energií a v cenách služieb by sa mali postupne začať prejavovať dopytové tlaky. Inflácia by sa tak mala zrýchliť na 0,7 % v budúcom roku a na 1,7 % v roku 2017.

Pokiaľ ide o riziká predikcie, v reálnej ekonomike môže dôjsť k vyššiemu ako očakávanému rastu v celom horizonte predikcie. Najvýznamnejší z tohto pohľadu je príchod novej automobilky, pričom v horizonte predikcie by sa mohli prejať najmä stavebné a technologické impulzy. Až následne za horizontom predikcie by sa mala po nábehu produkcie automobilky výraznejšie zvýšiť exportná výkonnosť s dopadom na domácu časť ekonomiky. Ďalším rizikom by mohol byť nižší ako očakávaný rast zahraničného dopytu. Čo sa týka inflačného rizika, v porovnaní s aktuálnou predikciou by mohlo dôjsť k vyššiemu rastu cien, a to najmä vplyvom vyššieho ako očakávaného rastu cien ropy.

Odbor ekonomických a menových analýz NBS

Slovenský finančný sektor z pohľadu finančnej stability¹

Luboš Šesták
Národná banka Slovenska

Finančnú stabilitu pozitívne ovplyvňoval ekonomický vývoj v externom prostredí, najmä v rozvinutých krajinách, ale aj v domácej ekonomike. Pokračovanie ekonomického rastu je však spojené s viacerými rizikami, ktoré v uplynulom období zaznamenali zhoršenie. Nízky ekonomický rast a expanzívna menová politika naďalej podporujú pretrvávajúce prostredia extrémne nízkych úrokových sadzieb, ktoré prináša tak pozitíva, ako aj riziká pre finančnú stabilitu. V bankovom sektore pokračuje vysokým tempom rast úverov domácnostiam, ktorý je sprevádzaný aj rastom zadlženosti domácností a možným rastom cien na trhu nehnuteľností. Pozitívne možno hodnotiť oživenie úverovania podnikového sektora, najmä súkromného. Hoci ziskovosť vo všetkých sektoroch finančného trhu zaznamenala v roku 2015 medziročný rast, možno očakávať, že tento trend v budúcnosti nebude pokračovať. Podhodnotenie rizík pri investičných rozhodnutiach v prostredí nízkych úrokových sadzieb môže takisto viesť k horšej ziskovosti v budúcnosti. V poisťovníctve predstavuje riziko najmä nižší investičný výnos, ktorý nedosahuje garantovaný výnos v zmluvách klasického životného poistenia. Dostatočná úroveň vlastných zdrojov bankového aj poisťovníctva však vytvára odolnosť voči možnému nepriaznivému vývoju v budúcnosti. Na finančnú stabilitu majú vplyv aj viaceré prebiehajúce alebo očakávané regulátorne zmeny, najmä začatie účinnosti regulácie Solventnosť II v poisťovníctve od 1. januára 2016.

¹ Článok vychádza zo Správy o finančnej stabilite k novembru 2015 uverejnenej na internetovej stránke NBS http://www.nbs.sk/_img/Documents/ZAKLNBS/PUBLIK/SFS/protected/SFS_112015.pdf.

VÝVOJ V EXTERNOM A DOMÁCOM PROSTREDÍ

Počas roka 2015 sa mierne zlepšil ekonomický vývoj v rozvinutých krajinách. Opačný trend bolo možné pozorovať v skupine rozvíjajúcich sa ekonomík na čele s Čínou, ktoré sa nachádzajú vo fáze spomaľujúceho sa hospodárskeho rastu, čím dochádza k odkrývaniu naakumulovaných nerovnováh a k nárastu ich zraniteľnosti.

Ekonomické oživenie eurozóny pokračovalo pozvoľným tempom. Pozitívom je plošné oživenie vrátane krajín, ktoré v minulosti zasiahla najhlbšia recesia. Cyklické oživenie podporovali aj nízke ceny ropy, ktoré vplývali na nízky rast cien a tým aj na zvyšovanie spotreby domácností. Dôležitú úlohu v makroekonomickom vývoji eurozóny zohralo rozhodnutie ECB zo začiatku roka 2015 o ďalšom uvoľnení menovej politiky a jeho implementácia, čo odvrátilo obavy z deflácie. Toto rozhodnutie malo pozitívny vplyv na zlepšenie ekonomického sentimentu, na cenovú konkurenciu v dôsledku oslabenia výmenného kurzu eura a na rast úverovania v eurozóne. Významný bol najmä obrat v úverovom financovaní podnikov, ktorému na strane ponuky pomohlo postupné zmierňovanie úverových štandardov. Rast ekonomiky eurozóny sa prejavil aj v zlepšení situácie na trhu práce, keď zamestnanosť v eurozóne rástla tempom 1,1 %.

Tento vývoj bol zároveň významným faktorom podporujúcim pozitívne trendy v domácej ekonomike. Ekonomika SR rástla v druhom štvrtroku pomerne priaznivým tempom 3,1 % na medziročnej úrovni a priaznivé tempo rastu by sa podľa predikcie NBS P3Q-2015 malo udržať aj v nasledu-

júcich dvoch rokoch. Výrazne sa však v porovnaní s prvým štvrtkom zmenila štruktúra rastu, ktorý bol ťahaný všetkými zložkami domácej ekonomiky. Pokračoval významný rast verejných investícií, najmä do infraštruktúry, súvisiaci s blížiacim sa termínom ukončenia druhého programového obdobia rozpočtu EÚ. Pokračovala však aj významná investičná aktivita súkromného sektora. Export slovenskej ekonomiky by nemal byť v druhom polroku negatívne ovplyvnený pomalším rastom zahraničného dopytu a rast exportu by tak mal viesť k získaniu trhových podielov. V roku 2016 sa však na základe aktuálnych očakávaní exportérov dá predpokladať spomalenie dynamiky vývozu, najmä v dôsledku spomalenia vývoja čínskej ekonomiky a ostatných rozvíjajúcich sa krajín. Ceny pokračovali v poklese aj v treťom štvrtroku 2015, keď medziročne poklesli o 0,3 %, najmä v dôsledku cien energií.

Ekonomický rast sa premietol aj do oživenia trhu práce, kde klesala nezamestnanosť a rástli reálne mzdy. Počet zamestnaných v druhom štvrtroku 2015 po prvýkrát prekonal svoju predkrízovú úroveň z tretieho štvrtroka 2008 a miera nezamestnanosti dosiahla 11,5 %. Rast zamestnanosti a rast nominálnych miezd o 2,3 % sa prejavili aj v raste konečnej spotreby domácností. Hoci zdroje na zvýšenie súkromnej spotreby pochádzajúce z rastu zamestnanosti a miezd naznačovali dokonca možnosť ešte rýchlejšieho rastu súkromnej spotreby, v skutočnosti domácnosti preferovali vyššiu tvorbu úspor. Z hľadiska obozretnosti sa takýto vývoj dá hodnotiť pozitívne, pričom vytvára aj priaznivé prostredie z pohľadu kreditného rizika. V podnikovom sektore pokračoval rast tržieb, čo

prispievalo k zlepšeniu finančnej situácie podnikov. Na druhej strane ukončenie čerpania druhého programového obdobia a pomalý nábeh nového programového obdobia pri čerpaní prostriedkov z rozpočtu EÚ môžu mať za následok stlmenie aktivity stavebného sektora v prechodnom období.

Hoci uvedené trendy v externom aj domácom prostredí prispievali k posilneniu finančnej stability slovenského finančného sektora, ich ďalší vývoj je spojený s viacerými rizikami. Niektoré z nich zaznamenali v uplynulom období zhoršenie.

Z globálneho hľadiska vzrástlo predovšetkým riziko ďalšieho spomalenia hospodárskeho rastu v rozvíjajúcich sa krajinách, predovšetkým v Číne. Toto riziko je navyše prehlbované nerovnováhami naakumulovanými v predošliých rokoch, keď ekonomický rast v týchto krajinách bol spojený s vysokým rastom zadlženosti súkromného sektora, s tvorbou cenových bublín a nadhodnotením domácich mien. Súvisiacim problémom pre mnohé z nich je aj prudký pokles cien komodít. V poslednom období sa však zvýraznili obavy, či sa podarí transformáciu rozvíjajúcich sa ekonomík uskutočniť hladkým spôsobom a či nehrozí tzv. tvrdé pristátie, ktoré by mohlo spustiť materializáciu rizík súvisiacich so zvýšenými nerovnováhami vo finančnom sektore rozvíjajúcich sa krajín.

Zlepšenie situácie v eurozóne navyše bolo predovšetkým výsledkom faktorov, ktoré možno pokladať iba za dočasné. Ide najmä o ďalšie uvoľnenie menovej politiky ECB, o pokles cien ropy a depreciáciu výmenného kurzu eura. Navyše sa pôvodne predpokladalo, že tieto impulzy by mohli naštartovať ekonomiku eurozóny výraznejšie. Súčasnú oživenie totiž zaostáva dost výrazne, či už v porovnaní s obdobnými epizódami v minulosti, ako aj vo vzťahu k aktuálnemu vývoju v iných rozvinutých krajinách. Eurozónu teda zrejme ani v nasledujúcom období nečaká významnejší zlom nahor, pokiaľ ide o trajektóriu ekonomického rastu. Vzhľadom na tento stav a na opätovný pokles inflačných očakávaní vyslala ECB nedávno signály, že zvažuje prehodnotenie miery akomodácie menovej politiky. Vo fiškálnej oblasti napriek úsiliu o konsolidáciu verejných financií vo viacerých štátoch EÚ rastie zadlženosť.

Rizikom budúceho vývoja v domácom prostredí je prípadný nepriaznivý dopad problému s emisiami automobilky, ktorá má výrobné závody aj na Slovensku, a s tým spojené možné zníženie exportu tejto automobilky, ako aj pokračovanie spomalenia ekonomického vývoja v Číne s následným negatívnym dosahom na európske trhy a zahraničný dopyt. Pozitívny dopad by však mohol mať príchod novej automobilky.

Aktuálne riziká vyplývajúce z oblasti fiškálnej politiky v SR sú mierne. V návrhu rozpočtu verejnej správy schválenom vládou SR v októbri 2015 sa v tomto roku predpokladá vyšší deficit, keď oproti rozpočtovému cieľu -2,49 % HDP by hospodárenie verejnej správy malo dosiahnuť úroveň -2,74 % HDP. Napriek tomu sa cieľový deficit verejnej správy na najbližšie roky nemení, keď v roku 2016 sa rozpočtuje na úrovni -1,93 % HDP, pri-

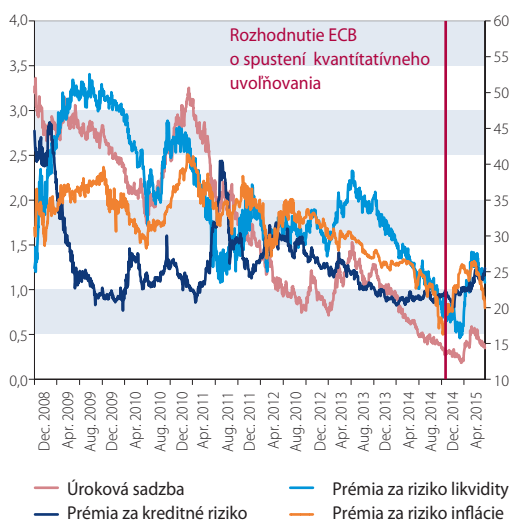
čom vyrovnané hospodárenie verejnej správy sa predpokladá v roku 2018. V prípade, že by došlo k naplneniu plánovaného konsolidačného scenára, takáto konsolidácia by mohla predstavovať významný negatívny impulz pre agregátny dopyt.

Globálne finančné trhy zaznamenali obdobia zvýšenej volatility. Na prelome júna a júla vyvolala nervozitu investorov hrozba náhleho odchodu Grécka z eurozóny. Od druhej polovice leta sa situácia postupne upokojila s tým, že okrem samotného Grécka výraznejšie negatívne neovplyvnila zvyšok eurozóny. Po predošlom extrémnom náraste začali od júna klesať hodnoty čínskych akciových indexov, pričom najmä druhá silná vlna ich prepadu z polovice augusta stiahla so sebou nadol aj akciové trhy po celom svete. Pokles cien aktív a náhly nárast volatility sa rozšíril aj na iné segmenty finančného trhu, najmä na tie relatívne rizikovejšie. Napriek nárastu rizikových prémie pretrváva riziko ďalšieho náhleho a simultánneho poklesu cien rizikovejších aktív. Toto riziko navyše prehlbuje aj klesajúca likvidita na finančných trhoch. Znížená likvidita trhov znamená, že prichádzajúce šoky nie sú absorbované, ale naopak dochádza k ich umocneniu, výsledkom čoho je vyššia volatility. Obmedzenie likvidity je citelné najmä v prípade dlhopisových trhov, štátne dlhopisy nevnímajú.

OBDOBIE NÍZKYCH ÚROKOVÝCH SADZIEB PRETRVÁVA

Pretrvávajúce obdobie nízkych úrokových sadzieb je jednou zo základných charakteristík súčasnej situácie na finančných trhoch. Po raste v druhom

Graf 1 Zmeny na finančných trhoch spojené so súčasným obdobím nízkych úrokových sadzieb

Zdroj: Bloomberg.

Poznámka: Úroková sadzba je 5-ročná swapová sadzba v eurozóne (v %). Prémia za kreditné riziko je vypočítaná ako rozdiel medzi výnosmi 5-ročných dlhopisov emitovaných v eurozóne s ratingom AAA a BBB (v p. b.). Prémia za riziko likvidity je vypočítaná ako rozdiel medzi 10-ročnou a 1-mesačnou swapovou sadzbou (v p. b.). Prémia za riziko inflácie je vypočítaná ako výnos 10-ročných dlhopisov viazaných na infláciu (v %).

- 2 V uplynulom období vzrástlo toto financovanie najmä prostredníctvom fondov kolektívneho investovania a fondov DSS.
- 3 Ide najmä o majetkové účasti realitných fondov v realitných spoločnostiach, v menšej miere o poskytovanie pôžičiek alebo o investície do dlhových cenných papierov realitných spoločností.

štvrtroku 2015 dlhodobá úroková sadzba v eurozóne opäť klesla na svoje historické minimá. Nízke sadzby sú v súčasnosti navyše sprevádzané nízkou úrovňou rizikových prémieí.

Mimoriadne uvoľnená menová politika stimulovala dopyt po aktívach s vyššou výnosnosťou. Programy kvantitatívneho uvoľňovania centrálnych bánk zároveň odčerpávali z trhu najkvalitnejšie aktíva. Výsledkom bola kompresia rizikových prémieí na rekordne nízke úrovne, čo viedlo v niektorých prípadoch k nadceneniu a k celkovo vyššej korelácii vývoja cien aktív.

Dôvodom pretrvávajúcich nízkych úrokových sadzieb na globálnych finančných trhoch môžu byť štrukturálne aj cyklické faktory. Zo štrukturálneho hľadiska je najvýznamnejším faktorom demografický vývoj. Postupné starnutie populácie znižuje dopyt po úveroch a zvyšuje objem úspor, čo prispieva k poklesu sadzieb. Zároveň spomalenie technologického pokroku môže viesť k poklesu produktivity, a teda aj dlhodobej výnosnosti. Dlhodobý charakter týchto faktorov, najmä demografického vývoja, zvyšuje riziko, že úrokové sadzby zostanú relatívne nízke počas dlhého obdobia.

Najvýznamnejším cyklickým faktorom je vysoká zadlženosť podnikov, domácností a v niektorých prípadoch aj vlád, čo vedie k poklesu hospodárskeho rastu. S cieľom zmierniť negatívny dopad týchto faktorov pretrvávajú výrazne uvoľnená menová politika ECB podporená kvantitatívnym uvoľňovaním, čo je tiež jeden z najvýznamnejších cyklických faktorov pôsobiaci na udržanie nízkych úrokových sadzieb. Na druhej strane sa v dôsledku nízkych rizikových prémieí zvyšuje riziko náhleho nárastu sadzieb, resp. poklesu hodnoty rizikovejších aktív. Vzhľadom na to, že dlhé obdobie nízkych úrokových sadzieb zvyšuje dopyt po rizikovejších aktívach, rastie aj miera negatívneho dopadu tohto rizika.

Prostredie nízkych úrokových sadzieb môže z dlhodobého hľadiska vplývať na zmeny vo finančnom systéme, vrátane alokácie rizika a výnosnosti. Prvou zmenou je nárast financovania domácich nefinančných spoločností prostredníctvom zdrojov z nebankových segmentov finančného trhu, najmä prostredníctvom dlhových a kapitálových cenných papierov.² Tento trend je spojený s presunom časti kreditného rizika z bankového sektora do iných segmentov finančného trhu. Zvýšenie financovania z nebankových segmentov sa pomerne výrazne prejavuje najmä v realitnom sektore, a to cez financovanie zo špeciálnych podielových fondov nehnuteľností³ (najmä v rokoch 2013 a 2014). Ďalšou zmenou je presun prostriedkov z bankových vkladov (vrátane termínovaných účtov) do iných sektorov, najmä do podielových fondov, čo zároveň spôsobuje presun v oblasti rizika likvidity. Rozsah týchto zmien zatiaľ nie je výrazný.

Z krátkodobého hľadiska prinášajú nízke úrokové sadzby prínos vďaka poklesu kreditného rizika v dôsledku nižších nákladov na dlhovú službu a pokles nákladov financovania bánk. Z dlhodobšieho hľadiska však majú za následok tlak na pokles ziskovosti. Hlavným faktorom je

postupný pokles čistých úrokových marží. Hoci ziskovosť vo všetkých sektoroch finančného trhu zaznamenala v roku 2015 medziročný rast, možno očakávať, že tento trend v budúcnosti nebude pokračovať. Banky už zaznamenali pokles úrokových marží (v portfóliu úverov aj dlhových cenných papierov), hoci zatiaľ ich boli schopné kompenzovať najmä rastúcim objemom úverov a nižšími nákladmi na kreditné riziko. Ziskovosť bánk podporilo aj administratívne zníženie výšky bankového odvodu. Navyše je potrebné poznamenať, že viaceré pozitívne efekty nízkych úrokových sadzieb sú len dočasné a v dlhodobejšom horizonte sa ich vplyv môže obmedziť. Týka sa to predovšetkým zníženia nákladov na kreditné riziko. Vďaka poklesu úrokových sadzieb poklesli náklady podnikov aj domácností na splácanie úverov. Vzhľadom na súčasnú nízku úroveň sadzieb je však priestor na ďalší pokles pomerne nízky. Preto je nevyhnutné, aby sa neuvolňovali úverové štandardy (najmä v sektore rezidenčných a komerčných nehnuteľností), a aby banky nezvyšovali rizikovosť svojich investícií. Na druhej strane však banky vykazujú dostatočnú výšku vlastných zdrojov, ktorá vytvára priestor pre odolnosť bankového sektora voči prípadným rizikám spojeným s vývojom úrokových sadzieb alebo iným rizikám v budúcnosti. Hodnota ukazovateľa vlastných zdrojov Tier 1 zostala na úrovni 16,2 %. Táto hodnota zodpovedá približne mediánu krajín EÚ. K udržaniu dostatočnej odolnosti slovenského bankového sektora prispieva aj skutočnosť, že výška dodatočného kapitálového vankúša je pre slovenské banky vyššia ako vo väčšine ostatných štátov v EÚ. Aj ukazovateľ finančnej páky pomerne výrazne presahuje európsky priemer (4,9 % v skupine porovnateľne veľkých bánk). Priemerná hodnota tohto ukazovateľa za slovenský bankový sektor bola na úrovni 8,2 %.

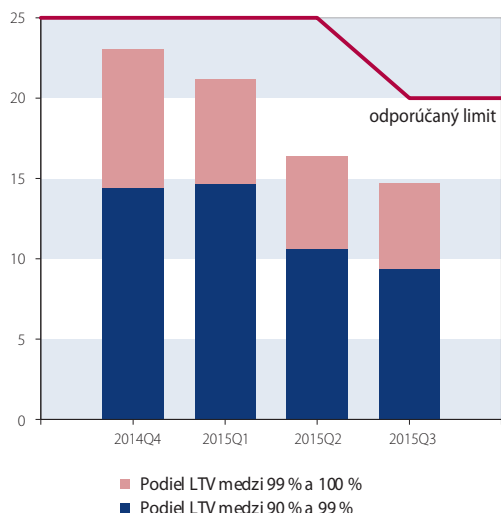
HLAVNÉ TRENDY V AKTÍVACH A PASÍVACH

K septembru 2015 úvery na bývanie medziročne vzrástli o 13,8 % a spotrebiteľské úvery, napriek istému spomaleniu rastu v treťom štvrtroku, až o 17 %. K rastu prispievali viaceré faktory, medzi nimi ďalší pokles úrokových sadzieb, pretrvávajúce silné konkurenčné prostredie, rastúce disponibilné príjmy, klesajúca nezamestnanosť či trh nehnuteľností. Medziročný prírastok úverov na bývanie vyjadrený v peňažnej sume (2,8 mld. EUR) bol dokonca historicky najvyšší, a to napriek tomu, že ceny nehnuteľností boli viac ako o štvrtinu nižšie ako v čase historických maxím.

Na druhej strane viaceré opatrenia a trendy zmiernili riziká spojené s rýchlym rastom retailových úverov. Odporúčania NBS, ktoré boli implementované v marci 2015, prispeli k obozretniejšiemu poskytovaniu úverov. Banky obmedzili poskytovanie úverov s príliš dlhou lehotou splatnosti, znížili podiel úverov s vysokou hodnotou LTV, znížili podiel refinancovaných úverov s významným navýšením istiny a zlepšili hodnotenie schopnosti klientov splácať úvery. Z hľadiska výšky zabezpečenia úverov bankový sektor posky-

Graf 2 Vývoj podielu nových úverov podľa výšky LTV (v %)

Zdroj: NBS.

toval úvery v súlade s limitom 20 % pre vysoké LTV. Banky dokonca v priemere využívali len dve tretiny kapacity uvedenej výnimky. S cieľom ešte viac posilniť účinnosť týchto odporúčaní by mali byť počas roka 2016 implementované priamo do legislatívy.

Je pravdepodobné, že po implementácii odporúčaní NBS sa konkurencia z uvoľňovania úverových štandardov preniesla viac na úrokové sadzby. Podiel zlyhaných úverov nerástol a objem úverov v omeškaní pokračoval v klesajúcom trende. Novým trendom posledných mesiacov je predlžovanie fixácie úrokových sadzieb úverov na nehnuteľnosti. Kým v rokoch 2012 a 2013 bol priemerný podiel nových úverov s fixáciou nad 5 rokov len 2 % na nových úveroch spolu, približne od polovice roka 2014 začal rásť a v posledných mesiacoch sa pohyboval okolo 8 %. Tým sa mierne znižuje citlivosť klientov na prípadný budúci nárast úrokových sadzieb. Tieto typy úverov sú typické najmä pre stavebné sporiteľne.

Počas roka 2015 sa zlepšila aj finančná situácia podnikov a vzrástol dopyt podnikov po úveroch. Tržby podnikového sektora rástli v treťom štvrtroku 2015 plošne vo všetkých odvetviach. Rovnako sa zvýšil aj objem vyvezeného tovaru. Mierne sa uvoľnili aj úverové podmienky zo strany bánk, čiastočne aj pod vplyvom zvýšenej konkurencie.

Banky uvoľnili úverové štandardy a výrazne tiež poklesli úrokové sadzby pre malé a stredné podniky, ako aj úverové marže. Tento vývoj viedol k opätovnému a plošnému nárastu financovania podnikového sektora z domácich bánk, kým v rokoch 2013 a 2014 prevládalo najmä financovanie prostredníctvom dlhopisov a medzipodnikových úverov. Pomerne výrazne rástli najmä úvery súkromnému sektoru a malým a stredným podnikom. Výsledkom uvedených trendov je nárast zadĺženosti podnikového sektora meranej podielom cudzích zdrojov financovania k HDP. Úroveň

zadĺženia podnikového sektora je však stále jednou z najnižších v EÚ.

Zlepšila sa tiež kreditná kvalita portfólia podnikových úverov, a to napriec jednotlivými odvetvami. Zrýchľujúci rast úverov bol zaznamenaný aj v sektore komerčných nehnuteľností, pričom oživenie sa prejavilo na ponukovej aj dopytovej strane. Riziko koncentrácie v portfóliách podnikových úverov zostáva prítomné, či už z hľadiska odvetví alebo systémovo významných klientov. Najväčšie zastúpenie na podnikových úveroch majú komerčné nehnuteľnosti, priemysel a dodávka energií, ktoré spolu tvoria viac ako polovicu podnikových úverov. V porovnaní s krajinami eurózyóny ide o priemernú úroveň koncentrácie.

Vývoj v portfóliu cenných papierov nezaznamenal výrazné zmeny. Naďalej dominuje držba domácich štátnych cenných papierov, jej podiel na celkových aktívach však postupne klesá a k augustu 2015 dosiahol 16,5 %.

Tempo rastu retailových vkladov pokračuje v zrýchľovaní aj v roku 2015. Rástli najmä vklady na bežných účtoch, pravdepodobne v dôsledku rastu miezd. Termínované vklady naopak klesali, keď pod vplyvom nízkych úrokových sadzieb klienti mohli uprednostniť alternatívne formy investovania voľných finančných prostriedkov. Ukazovateľ podielu úverov ku vkladom, ktorý dlhodobo nepresahuje 100 %, naďalej dokumentuje zdravú štruktúru financovania sa domáceho bankového sektora. Rástol aj objem vkladov podnikov, ale vývoj bol volatilný a tempo rastu nižšie ako v roku 2014. Medzibankové zdroje a prostriedky od ECB zostávajú naďalej len sekundárnym zdrojom financovania sa väčšiny domácich bánk.

Sekundárny trh s hypotekárnymi záložnými listami (HZL) je v slovenských podmienkach málo likvidný, pričom obchody s HZL prebiehajú vo veľmi nízkych objemoch. Nákupy HZL sa realizujú spravidla už na primárnom trhu a následne ich investori držia do splatnosti. Približne polovica z celkového objemu 3,9 mld. EUR emitovaných HZL je v držbe domácich subjektov, najmä bánk a poisťovní.

HLAVNÉ RIZIKÁ PRE FINANČNÚ STABILITU

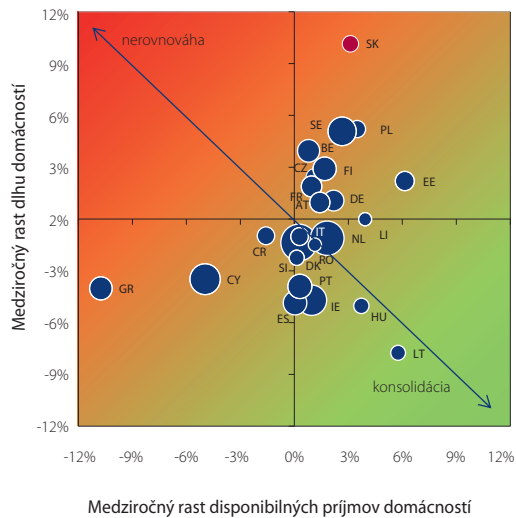
Kvalita portfólia úverov sa naďalej zlepšuje tak v prípade domácností, ako aj podnikov. V prípade domácností sa podiel zlyhaných úverov pohybuje okolo 4,2 %, no klesá podiel úverov v omeškaní. V prípade podnikov pokračuje v poklese podiel zlyhaných úverov. V roku 2015 výrazne poklesla miera zlyhania a objem podnikových úverov začal opäť rásť. V rámci jednotlivých ekonomických odvetví prevládajú pomerne výrazné rozdiely v kvalite úverov, vo väčšine z nich však dochádza k postupnému zlepšovaniu. Najvýznamnejšie odvetvie, sektor komerčných nehnuteľností, zostáva významným zdrojom kreditného rizika, pričom kvalita týchto úverov sa výrazne nemenila. Riziko koncentrácie podnikových úverov je v porovnaní s EÚ priemerné a výrazne sa nemení.

Rýchly rast retailových úverov je spojený aj s rastom zadĺženosti domácností, ktorá sa posunula výrazne nad priemer krajín strednej a východnej

- Household Finance and Consumption Survey 2014.
- Volatilita cien nehnuteľností je výrazne vyššia ako v ostatných krajinách V4.

Graf 3 Dynamika celkových dlhov domácností a ich disponibilných príjmov

Zdroj: Eurostat, ECB.

Poznámka: Hodnoty na grafe sú priemery za roky 2013 a 2014. Veľkosť bubliny predstavuje výšku podielu dlhu na disponibilnom príjme.

Európy. Úvery domácnostiam v pomere k ich príjmom rastú najrýchlejšie spomedzi všetkých krajín EÚ. Avšak krajiny, v ktorých je rast dlhov výraznejšie rýchlejší ako rast disponibilných príjmov, už pristúpili k implementácii rôznych nástrojov makroprudenciálnej politiky. Rýchlo rastúca zadlženosť slovenských domácností predstavuje významné riziko pre finančnú stabilitu.

Rast zadlženosti domácností súvisel najmä s nízkymi úrokovými sadzbami, ale aj s rastom zamestnanosti a miezd. Veľmi dôležitú úlohu zohrala aj vysoká dostupnosť úverov zo strany bánk, keďže segment retailových úverov má pre bankový sektor priam strategický význam.

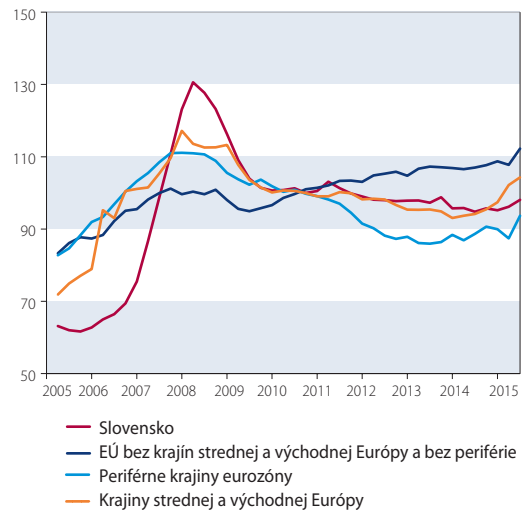
Z prieskumových dát⁴ vyplýva, že až tretina slovenských domácností je zadlžená. Spotrebiteľský dlh aj úver na nehnuteľnosť má približne každá šiesta domácnosť. Najmä pri spotrebiteľských úveroch sa z dôležitého rozhodnutia, ktoré môže mať dopad na pomerne dlhé obdobie, stáva spontánne rozhodnutie. Prispieva k tomu aj snaha dosiahnuť určitý spoločenský status, nižšia vzdelanosť, prípadne neschopnosť porozumieť ustanoveniam v zmluvách a rizikám, ktoré sú s úvermi spojené. Na druhej strane úvery na nehnuteľnosti prispievajú najmä k celkovému nárastu objemu dlhu domácností. Pri každom zadlžení platí, že najzraniteľnejší sú klienti, ktorí podceňujú riziko a preceňujú vlastné finančné kapacity. Približne 5 % zadlžených domácností má podiel splátky dlhu na príjme viac ako 40 %, pri nižších príjmových kategóriách má takéto vysoké splátky až takmer 30 % domácností.

Počas prvých troch štvrtrokov roku 2015 bol zároveň zaznamenaný rast cien nehnuteľností vo všetkých krajinách SR, v priemere o 6,9 % medziročne. Zrýchľuje sa predaj na primárnom aj sekundárnom trhu a rastie aj podiel nedokončených bytov

na celkovom predaji. Dostupnosť bývania je navyše do veľkej miery podmienená nízkymi úrokovými sadzbami, ktoré môžu viesť k príliš optimistickému hodnoteniu schopnosti klientov splácať úvery. Bez vplyvu úrokových sadzieb dostupnosť bývania počas roka 2015 klesala, t. j. priemerné ceny bytov rástli rýchlejšie ako priemerné disponibilné príjmy domácností. Na druhej strane však ceny nehnuteľností nie sú nadhodnotené vzhľadom na úroveň príjmov domácností, úrokových sadzieb a mieru nezamestnanosti. Aktuálne tempo rastu cien bytov je podstatne nižšie ako v rokoch 2007 a 2008 a prejavuje sa skôr na sekundárnom trhu ako pri novostavbách. Obdobie rastu cien nehnuteľností je takisto zatiaľ relatívne krátke.

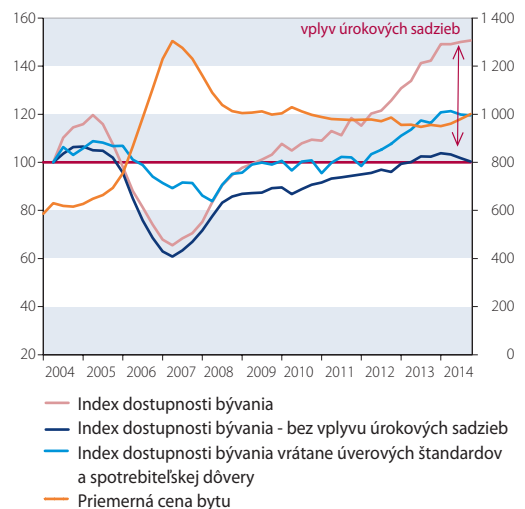
Aj z hľadiska medzinárodného porovnania je možné identifikovať viaceré rizikové faktory spojené so špecifikami slovenského trhu nehnuteľností. Ide najmä o jednu z najvyšších volatilität cien

Graf 4 Index cien nehnuteľností (2010 = 100)

Zdroj: ECB, Eurostat.

Graf 5 Dostupnosť bývania a ceny (2004 = 100)

Zdroj: CMN, ŠÚ SR, NBS.

nehnutelností,⁵ nízku likviditu, najvyššiu relatívnu koncentráciu bankového sektora v tomto segmente a pomerne vysokú úroveň LTV na nové úvery.

RIZIKÁ SPOJENÉ S OBDOBÍM NÍZKYCH ÚROKOVÝCH SADZIEB

Od roku 2012 pozorujeme pozvoľný pokles úrokovej výnosnosti vo všetkých sektoroch finančného trhu. V snahe dosiahnuť vyšší výnos investícií môžu subjekty finančného trhu investovať do rizikovejších aktív (tzv. search for yield). Táto stratégia je legítimná, pokiaľ očakávané výnosy z investícií dostatočne pokrývajú zvýšenú rizikovosť upraveného portfólia a investori dokážu riadiť riziká nových druhov aktív, do ktorých investujú.

Nízka výnosnosť aktív spojená s obdobím nízkych úrokových sadzieb vplýva aj na nárast citlivosti voči jednotlivým druhom trhových rizík. Spoločným trendom od roku 2013 je najmä pokles investícií do štátnych dlhopisov a nárast investícií do podnikových dlhopisov, akcií a podielových listov. Rástli aj investície do južných krajín eurozóny a rozvíjajúcich sa krajín, ale iba v obmedzenej miere. Od roku 2011 sa postupne zvyšuje dĺžka dlhopisových portfólií a nárast podielu dlhopisov s ratingom BBB+ a horším. Týka sa to najmä tých segmentov finančného trhu, kde riziko investícií znášajú samotní klienti.

Najvýznamnejšiemu dopadu pretrvávajúcich nízkych úrokových sadzieb je vystavený poisťný sektor. Poisťovne sú vystavené zvýšenému riziku, že nebudú schopné pokryť výnos garantovaný v zmluvách v klasickom životnom poistení skutoč-

ným výnosom investícií. Po postupnom poklese v ostatných rokoch klesol v prvom polroku 2015 investičný výnos poisťného sektora pod priemernú hodnotu garantovaného výnosu. Postupný trend poklesu pokrytia garantovaného výnosu investičnými výnosmi však možno pozorovať už od roku 2013. Za posledných päť rokov došlo v poisťnom sektore k zmenšeniu nesúladu splatností medzi aktívami a pasívami. Profil splatnosti záväzkov v klasickom životnom poistení sa posunul smerom ku kratším splatnostiam. Ide o dôsledok starnutia portfólia a zamerania sa poisťovní na investičné životné poistenie, kde riziko z investícií znáša klient a ktoré k polroku 2015 tvorí približne tretinu životného poistenia v SR. Zároveň vzrástla aj dĺžka aktív poisťovní a nesúlad dĺžky záväzkov a aktív sa významne znížil zo 7,8 na 4,5 roka.

Solventnosť poisťného sektora by sa prechodom na reguláciu Solventnosť II⁶ od 1. januára 2016 nemala výrazne zhoršiť. Nový režim predstavuje prvý ucelený rizikovo-orientovaný kódex harmonizovaný pre poisťný trh celej EÚ. Hlavnou zmenou, ktorú regulácia prináša, je trhové oceňovanie aktív aj záväzkov poisťovne. V dôsledku nízkych úrokových sadzieb by sa preto dalo očakávať, že hodnota technických rezerv vzrastie v porovnaní so súčasným ocenením tak, ako sa to očakáva vo viacerých krajinách eurozóny. V súčasnosti však poisťovne zahŕňajú do výpočtu rezerv aj rôzne rizikové prírážky, ktoré použili pri výpočte poisťného. V rámci Solventnosti II už poisťovne tieto dodatočné predpoklady nezohľadnia vo výpočte rezerv, čo v konečnom dôsledku povedie k poklesu technických rezerv. Vďaka tomu vzrastie kapitál poisťného sektora v SR, ktorý bude kompenzovať výrazný nárast kapitálovej požiadavky na solventnosť.

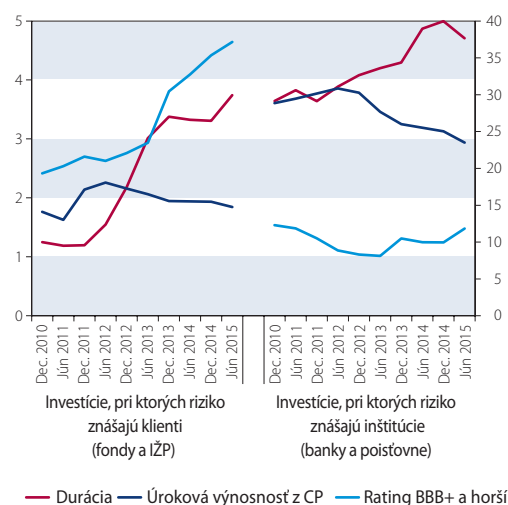
Riziká spojené s obdobím nízkych úrokových sadzieb sa tak predovšetkým týkajú ziskovosti životného poistenia. Poisťný sektor v SR sa aj z hľadiska medzinárodného porovnania radí medzi relatívne stabilné sektory vďaka dostatočnej kapitálovej vybavenosti, konzervatívnej investičnej stratégii a nie príliš vysokému nesúladu splatností aktív a pasív. Na druhej strane úroveň garantovaných výnosov v životnom poistení patrí medzi najvyššie. Súčasná situácia si preto vyžaduje obozretné správanie zo strany poisťného sektora, najmä z hľadiska miery výplaty dividend.

REGULATÓRNE ZMENY

Okrem už spomínaného prechodu na Solventnosť II v poisťnom sektore vstúpila do platnosti nová metodika výpočtu interného kapitálu pre krytie úrokového rizika bankovej knihy v bankovej regulácii. Z dlhodobšieho hľadiska možno očakávať aj výraznú zmenu metodiky výpočtu kapitálových požiadaviek pre banky využívajúce štandardizovaný prístup, ako aj obmedzenie výnimiek pre štátne dlhopisy, ktoré sú v súčasnosti z väčšiny regulatórnych pravidiel vyňaté. S cieľom zvýšiť efektívnosť získavania dlhodobých zdrojov financovania sa bank prebieha diskusia o zlepšení národnej legislatívy týkajúcej sa hypotekárnych záložných listov.

⁶ Reguláciu Solventnosť II tvorí smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES z 29. novembra 2009 o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia a na ňu nadväzujúce delegované nariadenia Európskej komisie. V SR bola smernica implementovaná zákonom č. 39/2015 Z. z. o poisťovníctve.

Graf 6 Zmeny v portfóliu dlhových cenných papierov

Zdroj: NBS, Bloomberg.

Poznámka: Dĺžka je na ľavej osi (v rokoch). Úroková výnosnosť z cenných papierov je na ľavej osi (v %). Podiel dlhopisov s ratingom BBB+ a horším v portfóliu dlhopisov je na pravej osi (v %). Klasifikácia všetkých dlhopisov do ratingových stupňov bola vykonaná podľa ratingov k 2. októbru 2015. Na zmenu podielu preto nevlývajú samotné zmeny ratingového hodnotenia.

Teória a prax uzatvárania zmlúv o spotrebiteľskom úvere v nebankových spoločnostiach

Zuzana Szabó
Národná banka Slovenska

Téma ochrany spotrebiteľa pri poskytovaní spotrebiteľských úverov nebankovým spôsobom rezonuje v spoločnosti už dlhší čas a rovnako dlho existuje aj potreba zväčšenej regulácie v tomto segmente, ktorú už dnes vykonáva Národná banka Slovenska. V krátkom časovom období od udelenia povolení nebankovým spoločnostiam začala vykonávať svoju právomoc a realizovať dohľad vo vybraných nebankových spoločnostiach, a to aj formou utajeného nákupu finančných služieb. V príspevku sú všeobecne opísané najzávažnejšie pochybenia, ktoré Národná banka Slovenska pri tejto forme výkonu dohľadu zistila.

Dňa 1. apríla 2015 nadobudla účinnosť novela zákona o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov, v zmysle ktorej je dohľad nad dodržiavaním tohto zákona oprávnená vykonávať Národná banka Slovenska. Jednou zo zmien, ktorá vyplynula z tejto novely, bolo zavedenie nového povoľovacieho konania na poskytovanie spotrebiteľských úverov. Nebankové subjekty, ktorým bolo udelené povolenie Národnej banky Slovenska, už podliehajú jej dohľadu a môžu poskytovať spotrebiteľské úvery len na základe a v rozsahu tohto povolenia. Pozitívnym prínosom samotného povoľovacieho konania je, že na trhu nebudú pôsobiť spoločnosti, ktoré neboli schopné splniť podmienky na udelenie povolenia alebo oň vôbec nepožiadali, i keď ich existencia a ďalšie fungovanie sa nedá úplne vylúčiť. Je však úlohou orgánov činných v trestnom konaní začať trestné stíhanie voči osobám, ktoré sa dopúšťajú trestného činu neoprávneného podnikania.

Ani povoľovacie konanie a výrazný pokles počtu nebankových spoločností však nie je garanciou vysokého štandardu dodržiavania pravidiel na ochranu spotrebiteľa u niektorých subjektov. Národná banka Slovenska aj z tohto dôvodu v krátkom časovom období od udelenia povolenia začala vykonávať dohľad vo vybraných nebankových spoločnostiach. Počas októbra a novembra uskutočnila formou dohľadu na mieste zaobstarávanie finančných služieb pod utajenou identitou. O výsledkoch dohľadu a všeobecných zisteniach informovala v nedávnom období aj verejnosť a vydala na svojom webovom sídle upozornenie pre finančných spotrebiteľov.

Dohľad priniesol veľmi zaujímavé zistenia a už počas jeho realizácie bolo zrejmé, že na trhu existujú subjekty, ktoré vo viacerých oblastiach podnikajú na hrane zákona, ako aj subjekty, u ktorých sa objavujú len menšie nedostatky.

Medzi najväčšie nedostatky patrili:

- nedostatočné, prípadne žiadne overovanie schopnosti spotrebiteľa splácať spotrebiteľský úver,
- poskytovanie spotrebiteľského úveru v hotovosti,
- ponuka tzv. dobrovoľných doplnkových služieb k spotrebiteľskému úveru,
- zabezpečenie úveru zmenkou,
- poskytovanie podnikateľských úverov spotrebiteľom.

V nasledujúcom texte sú opísané jednotlivé nedostatky a ich dopad na spotrebiteľov.

NEDOSTATOČNÉ, PRÍPADNE ŽIADNE OVEROVANIE SCHOPNOSTI SPOTREBITEĽA SPLÁCAŤ SPOTREBITEĽSKÝ ÚVER

Veriteľ je v zmysle zákona o spotrebiteľských úveroch povinný pred uzavretím zmluvy o spotrebiteľskom úvere posúdiť s odbornou starostlivosťou schopnosť spotrebiteľa splácať spotrebiteľský úver, pričom berie do úvahy najmä dobu, na ktorú sa poskytuje spotrebiteľský úver, výšku spotrebiteľského úveru, príjem spotrebiteľa a prípadne aj účel spotrebiteľského úveru.

Počas výkonu dohľadu niektorí veritelia nepreukázali dostatočnú odbornú starostlivosť pri splnení tejto povinnosti, čo znamená, že objektívne z ich strany nedochádzalo ku skutočnému posudzovaniu schopnosti spotrebiteľa splácať úver, napríklad ani tým, že by akýmkoľvek spôsobom overili príjem spotrebiteľa. Spotrebiteľia dokonca musia byť mimoriadne ostražití aj pri podpisovaní dokumentu, v ktorom uvádzajú a potvrdzujú výšku svojich príjmov, keďže tieto dokumenty spravidla nevyplňajú oni, ale osoba, ktorá koná v mene veriteľa.

Aj spotrebiteľom sa v zmysle zákona o spotrebiteľských úveroch ukladá povinnosť poskytnúť veriteľovi na jeho žiadosť úplné, presné a pravdivé údaje potrebné na posúdenie jeho schopnosti splácať spotrebiteľský úver. V prípade vyššie uvedeného postupu sa finančný spotrebiteľ teda

môže, hoci aj nevedomky, vystaviť trestnému stíhaniu za úverový podvod. Z minulosti vieme, že takýto postup nie je vôbec výnimočný.

POSKYTOVANIE SPOTREBITEĽSKÉHO ÚVERU V HOTOVOSTI

Zo zákona nie je možné poskytnúť spotrebiteľský úver finančnými prostriedkami v hotovosti. Aj napriek výslovnému zákazu niektoré spoločnosti spotrebiteľom úver v hotovosti jednoducho poskytnú. Prezентujú to buď ako výhodu, prípadne to zahrnú do balíka služieb poskytovaných treťou osobou, alebo to robia so zámerom účtovania poplatkov, ktoré zmluva o spotrebiteľskom úvere neobsahuje.

PONUKA TZV. DOBROVOLNÝCH DOPLNKOVÝCH SLUŽIEB K SPOTREBITEĽSKÉMU ÚVERU

Veriteľ je povinný v zmluve uvádzať výšku celkovej sumy, ktorú je spotrebiteľ povinný zaplatiť. Táto suma je súčtom celkovej výšky spotrebiteľského úveru a celkových nákladov spotrebiteľa spojených so spotrebiteľským úverom. Do celkových nákladov patria aj náklady na doplnkové služby súvisiace so zmluvou o spotrebiteľskom úvere, ak spotrebiteľ musí navyše uzavrieť zmluvu o poskytnutí takejto doplnkovej služby, aby získal spotrebiteľský úver alebo aby ho získal za ponúkaných podmienok. Výpočet a správne uvedenie výšky celkových nákladov je veľmi dôležité, keďže sa od nej odvíja aj výška ročnej percentuálnej miery nákladov, ktorá má pre spotrebiteľa význam pri porovnávaní výhodnosti spotrebiteľského úveru. Obchodní zástupcovia nebankových spoločností však pri predajnom procese spravidla nezistovali potreby, prípadne záujem spotrebiteľov o doplnkové služby, ale predávali ich spoločne, teda len predložením všetkých dokumentov na podpis. V prípade aktívneho spotrebiteľa, ktorý sa o podpisované dokumenty skutočne zaujímal (čo však, žiaľ, na slovenskom trhu asi nie je bežné), došlo dokonca zo strany obchodného zástupcu k zavádzaniu o podmienkach poskytnutia spotrebiteľského úveru alebo poskytnutia úveru bolo bez ďalšieho vysvetlenia zamietnuté. Zdá sa, že nejde o individuálne zlyhania obchodných zástupcov, ale skôr o všeobecnú prax na trhu s cieľom čo najviac vyťažiť z uzavretia obchodu a zároveň sa „tváriť“, že je všetko v súlade so zákonom.

ZABEZPEČENIE ÚVERU ZMENKOU

V zmysle zákona o ochrane spotrebiteľa je neprípustné zabezpečenie uspokojenia pohľadávky alebo splnenie záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy zmenkou. Napriek výslovnému zákazu sme sa však stretli s prípadmi, keď sa spotrebiteľom predkladala na podpis zmenka ako zabezpečovací inštitút. V prípade spotrebiteľských zmlúv, kde na jednej strane vystupuje spotrebiteľ ako slabšia strana, je takáto forma zabezpečenia pohľadávky nebezpečná,

a preto bola aj zákonom zakázaná. Nebezpečnosť spočíva najmä v tom, že spotrebiteľ sa v prípade uplatnenia nárokov zo zmenky dostáva do nevýhodnej pozície a má obmedzené možnosti ochrany svojich práv. Situáciu ešte viac zhoršuje fakt, že spotrebiteľa nemajú dostatok vedomostí o možnostiach ochrany v takýchto prípadoch a nedokážu tak včas a rozumne vyriešiť vzniknutý problém.

POSKYTOVANIE PODNIKATEĽSKÝCH ÚVEROV FINANČNÝM SPOTREBITEĽOM

Pri posudzovaní toho, v akom postavení je druhá zmluvná strana, sa prihliada na jej konanie, ktoré je alebo nie je v rámci predmetu jej podnikania alebo povolania. Ak osoba nekoná v rámci predmetu svojho podnikania alebo povolania a uzatvára s veriteľom zmluvu, táto zmluva sa v každom prípade považuje za spotrebiteľskú, a ak ide o spotrebiteľský úver, tak za zmluvu o spotrebiteľskom úvere.

Ak veriteľ napriek tomu s takouto osobou neuzatvorí zmluvu o spotrebiteľskom úvere, jeho konanie sa nemôže vyhodnotiť inak ako snaha o obchádzanie právnych predpisov slúžiacich na ochranu spotrebiteľa. Pri predajnom procese boli spotrebiteľa dokonca v niektorých prípadoch presvedčaní o tom, že ak sú živnostníci, jednoducho si nemôžu zobrať spotrebiteľský úver aj napriek tomu, že finančné prostriedky z úveru potrebujú čisto len na súkromný účel.

ZÁVER

Každý podnikateľský subjekt podniká so zámerom dosiahnutia zisku, a tak je to, samozrejme, aj v prípade nebankových spoločností. Voči tomuto prístupu nemožno mať žiadne výhrady, nielen že je to akceptovateľné, ale v trhovom orientovanom hospodárstve dokonca žiaduce. Naším cieľom je, aby sa toto podnikanie vykonávalo v súlade so zákonom, aby sa tieto spoločnosti nesnažili za každých okolností nájsť cestu, ako sa vyhnúť regulácii a obmedzeniam, ale aby akceptovali stav a legislatívu, ktorá je platná a účinná.

Treba však poznamenať, že niektoré z uvedených praktík by jednoducho nemohli existovať, ak by bola finančná gramotnosť v Slovenskej republike na vyššej úrovni. Snahy o zvyšovanie tejto úrovne prichádzajú z rôznych strán a aj Národná banka Slovenska sa k tomu snaží svojou činnosťou prispievať. Zostáva len veriť, že aj spotrebiteľa budú uvedomelejší, odvážnejší, nebudú mať obavy prečítať si zmluvu, pýtať sa, keď niečomu nerozumejú, a v prípade problémov sa nebudú báť ozvať.

Národná banka Slovenska bude aj naďalej intenzívne kontrolovať nebankové spoločnosti a využívať všetky dostupné nástroje na zabezpečenie vysokého štandardu ochrany práv finančných spotrebiteľov, najmä pred porušovaním zákonov, pred neprijateľnými zmluvnými podmienkami a pred nekalými obchodnými praktikami.

Študenti to s finančnou gramotnosťou nepreháňajú

Pavel Škriniar a Miroslav Kmetko
Ekonomická univerzita v Bratislave

Exekúcia, strata strechy nad hlavou, ale i (ne)úmyselný pokus o poisťovací podvod či nedostatočná výška dôchodku. Až takto ďaleko siahajú následky nesprávneho rozhodnutia v minulosti. Niekedy by stačilo iba málo, aby to nezašlo do extrému – vyznať sa v ponuke, vedieť si správne porovnať predstreté produkty a spočítať si výsledný efekt. Z porovnávaní finančných produktov sa z roka na rok z dôvodu rozširovania ich počtu a variácií stáva čoraz náročnejšia disciplína. To je dôvod, prečo treba klásť väčší dôraz na finančné vzdelávanie.

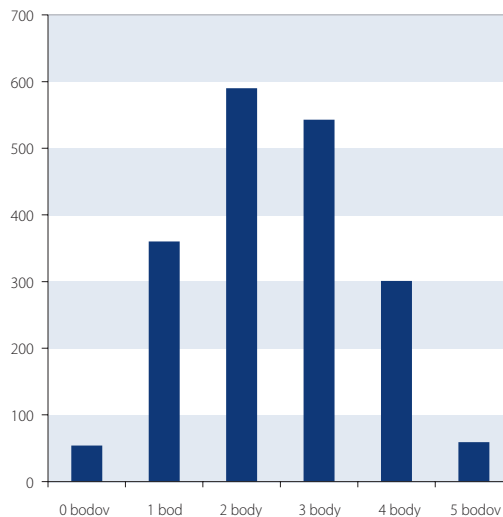
Zrealizovali sme prieskum medzi študentmi. Prieskumu sa zúčastnilo 1907 študentov z deviatich slovenských univerzít. Otázkami sme sa zamerali na zistenie úrovne finančnej gramotnosti. Sledovali sme schopnosť vybrať si výhodnejší typ termínovaného vkladu, výnosnejšiu akciu a menej nákladnú investíciu. Taktiež sme zisťovali vnímanie inflácie a porovnávanie inflácie s výnosom. Výsledky neboli prekvapujúce, no v kútiku duše autori prieskumu dúfali v iný výsledok. V lepšom výsledku. Viera totiž bola opodstatnená. Vzorka respondentov patrí k tej vzdelanejšej časti obyvateľstva. Inšpiráciou pri tvorbe otázok boli napríklad reklamné kampane bánk a pri ich zodpovedaní mali v podstate stačiť poznatky z matematiky vyučovanej na základnej škole.

ÚSPEŠNOSŤ JE NÍZKA

Sebavedomie študentom nechýba. Necelých 70 % sa považuje za finančne gramotných, teda vyhlasuje o sebe, že sa vo financiách vyzná. Opak je pravdou. Odpovede na päť otázok ukázali, že vo vnímaní finančného sveta majú medzery. Napríklad výhodnejší termínovaný vklad si vyberie 47 % (1 % p. a. za tri roky uprednostnia pred celkovým trojročným výnosom 3 %), menej nákladný produkt si dokáže vybrať 44 % (5 % vstupný a 1,25 % priebežný poplatok v porovnaní s 0 % vstupným a 2,5 % priebežným pri dlhodobom investovaní), výnosnejšiu akciu uprednostní 41 % (3 % štvrtročne verus 11 % ročne), inflácii vie porozumieť 39 % (zdrazenie o 100 % alebo najprv o 70 % a potom o 30 %) a zohľadniť výnos v súvislosti s infláciou dokáže 24 % respondentov (peniaze hneď alebo o rok s 12,5 % výnosom). Ak by sme mali hovoriť o celkovej úspešnosti zodpovedania piatich otázok, tak tá sa približuje k hranici 49 %.

Prílišné sebavedomie nie je dobré na vstupnom pohovore do zamestnania, ale ani pri výbere finančných produktov. A študenti vysokým sebavedomím doslova prekypujú. Spomínaných 70 % „finančne gramotných“ malo úspešnosť zodpovedania otázok iba 49,55 %. Na druhej strane študenti, ktorí sa nepovažujú za finančne gramotných, tie isté otázky zodpovedali s úspešnosťou 47,89 %. Nejde tak o výrazný rozdiel, obzvlášť

Početnosť rozloženia správnych odpovedí respondentov na päť otázok (min. 0 bodov, max. 5 bodov)

Zdroj: Prieskum autorov.

s dôrazom na to, že ani jedna skupina nezískala viac ako polovičnú úspešnosť.

NEVIEM, ŽE NEVIEM

Zdanie, že človek rozumie finančnému produktu, mu spôsobí viac problémov ako úžitku. Nesprávne vnímanie produktov a ich možností sme otostovali na otázke týkajúcej sa investičného životného poistenia. Študenti mali uviesť, koľko predpokladajú, že budú mať nasporené po ročnom trvaní tohto poisťovného produktu. Do produktu vkladali 100 EUR mesačne, pričom na poistenie i sporenie smerovali rovnaké sumy – po 50 EUR. Približne 1 % opýtaných uviedlo, že po roku sa bude stav účtu rovnať nule. Takmer 54 % odhadovalo, že tam budú mať od 600 do 700 EUR. Ide o sumu, ktorá je výsledkom zjednodušeného prepočtu: $50 \times 12 + \text{úroky}$. V zadaní neboli spomenuté provízie a študenti, pokiaľ sa o tento typ finančného produktu nezaujímajú alebo nemajú s ním osobnú skúsenosť, o ich výške a umorovaní nevedia.

Prekvapujúce boli skupiny študentov, ktoré predpokladajú, že po roku bude na investičnom účte viac ako 700 EUR. Celkovo išlo o 19 % z tých, čo na túto otázku odpovedali. (Mimochodom, na túto otázku odpovedalo iba 80 % respondentov, čím z nej spravili otázku s najmenším počtom odpovedí.) Ešte prekvapujúcejšie bolo, že 12 % z nich očakáva, že na účte budú mať viac, ako bol objem vkladov, teda viac ako 1300 EUR. Ak to má byť zhrnuté, tak 99 % majiteľov investičného životného poistenia môže byť po roku veľmi sklamaných.

Rozdelenie očakávaného stavu účtu investičného životného poistenia po 12 mesiacoch (na otázku odpovedalo 80 % vzorky)

Úspory po prvom roku	Podiel
0 EUR	1 %
1 – 100 EUR	14 %
101 – 300 EUR	8 %
301 – 599 EUR	4 %
600 – 700 EUR	54 %
701 – 1000 EUR	3 %
1001 – 1300 EUR	4 %
Viac ako 1300 EUR	12 %

Zdroj: Prieskum autorov.

OCHOTA ZAPLATIŤ ZA RADU

Prílišné sebavedomie v oblasti poznania možností a podmienok finančných produktov sa prejavuje aj v ocenení práce ľudí z tejto oblasti. Domnienka, že študent sa vyzná vo finančných produktoch, vyvoláva pocit, že v tomto smere nepotrebuje pomoc či radu od iného. Takmer 15 % študentov nie

je ochotných za finančné poradenstvo zaplatiť vôbec. Pritom najčastejšie zdôvodnenie takéhoto postoja bolo, že sám si poradenstvo spraví lepšie. Pokiaľ si poradcovia (sprostredkovatelia) neurobia lepšie meno, nemôžu očakávať ochotu platiť za ich služby zaujímavé sumy. Mediánová odmena je totiž na úrovni 20 EUR, pričom 56 % študentov je ochotných zaplatiť najviac 50 EUR. Výšku odmeny do istej miery skresľuje znenie otázky, pretože bolo všeobecné a nie zamerané na konkrétny produkt. Na druhej strane časť študentov podmieňovala výšku odmeny práve v závislosti od produktu, ale časť ju určovala i podľa výšky zisku, ceny produktu či celkovej úspory.

OČAKÁVAJÚ NESPLNITEĽNÉ

Pri otázkach zameraných na správanie pri konkrétnych investičných príležitostiach, resp. pri výbere výhodnejšej investície, bola častou požiadavkou informácia o budúcom vývoji ceny finančného nástroja. Bez predpovede sa nechceli rozhodnúť pre konkrétnu investíciu. Títo respondenti si nevedomujú, že budúcnosť nikto nestanovuje. Výnimočným javom nebola ani neochota platiť za poradenské služby a zároveň požiadavka poskytnutia rady od odborníkov pri investovaní.

ČO NÁS ČAKÁ A NEMINIE

Prieskum mapuje situáciu študentov výlučne druhých ročníkov vysokých škôl. Rozdiely medzi školami boli, no nedá sa jednoznačne tvrdiť, že by niektoré boli na tom s finančnou gramotnosťou výrazne lepšie než iné. Študenti prístup k finančným produktom prostredníctvom bánk majú, keďže 93 % z nich má otvorený bankový účet. Zaujímavý je však už spôsob výberu banky. V tomto sa 27 % spolieha na svoju rodinu. Do porovnávania ponúk bánk sa dali iba 2 % opýtaných.

Výsledky prieskumu ukazujú slabú finančnú gramotnosť pri bežne dostupných produktoch. Pri sofistikovanejšom produkte, akým je investičné životné poistenie, má 19 % nereálne očakávania a 80 percentám chýbajú o tomto produkte základné informácie. Tie však v súčasných učebných osnovách nezískajú a poskytovanie informácií o ňom je vo veľkej miere na finančnom sprostredkovateľovi.

Analýza účinkov rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová na aktuálnu súdnu prax

Martin Timcsák a Jana Bajtošová

V slovenskej právnej a poisťnej praxi naďalej pretrváva polemika, či právo pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravných nehôd na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch spadá do rozsahu poisťného krytia povinného zmluvného poistenia za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla. Týmto otázkam sme sa venovali už na konci minulého roka,¹ no vzhľadom na ich neutíchajúcu aktuálnosť prinášame ďalší pohľad na túto tému.

- ¹ Žáková, J.: Nemajetková ujma vo vzťahu k povinnému zmluvnému poisteniu zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla. BIATEC, ročník 22, č. 8/2014. Fekete, I.: Náhrada nemajetkovej ujmy a povinné zmluvné poistenie vo svetle rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová. BIATEC, ročník 22, č. 9/2014.
- ² Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová C-22/12, bod 18 – 22.
- ³ Pre komplexnosť uvádzame, že rozhodným právom vo veci samej bolo v tomto prípade české právo (v zmysle čl. 3 a 4 Haagskeho dohovoru z roku 1971 a čl. 28 nariadenia Rím II). Keďže sa však prejudiciálna otázka (ako to vyplýva z bodu 36 daného rozhodnutia) netýkala jednorazového odškodnenia v zmysle šiestej časti českého Občianskeho zákonníka, ale ustanovení § 11 a 13 českého Občianskeho zákonníka upravujúcich ochranu osobnosti, ktoré sú totožné s ustanoveniami slovenského Občianskeho zákonníka, toto rozhodnutie je plne použiteľné aj na slovenské právne prostredie.

ROZSUDOK SÚDNEHO DVORA EÚ VO VECI HAASOVÁ

Pred dvoma rokmi zarezonoval nielen medzi odbornou verejnosťou rozsudok druhej komory Súdneho dvora EÚ vo veci C-22/12 – Katarína Haasová proti Rastislavovi Petříkovi a Blanke Holingovej, vydaný dňa 24. 10. 2013 (ďalej len „rozsudok“).

Právna veta rozsudku na prvý pohľad jednoznačne konštatuje, že: „Článok 3 ods. 1 smernice Rady 72/166/EHS z 24. apríla 1972 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami a kontroly plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti (ďalej len „prvá smernica“), článok 1 ods. 1 a 2 druhej smernice Rady 84/5/EHS z 30. decembra 1983 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel, zmenenej a doplnenej smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2005/14/ES z 11. mája 2005 (ďalej len „druhá smernica“), a článok 1 prvý odsek tretej smernice Rady 90/232/EHS zo 14. mája 1990 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel (ďalej len „tretia smernica“) sa majú vykladať v tom zmysle, že povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla má pokrývať aj náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode, ak jej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v spore vo veci samej.“

Zo skutkového stavu² uvedeného v rozsudku vyplýva, že manžel pani Haasovej, pán Haas, zomrel dňa 7. augusta 2008 pri dopravnej nehode, ktorá sa stala na území Českej republiky a ktorú spôsobil pán Petřík, ktorý viedol osobné motorové vozidlo patriace pani Holingovej. Toto vozidlo zapísané v evidencii na Slovensku, v ktorom sa nachádzal aj pán Haas, sa zrazilo s nákladným autom evidovaným v Českej republike. Pani Haasová sa v čase tejto nehody nachádzala na Slovensku. Rozsud-

kom v trestnej veci bol pán Petřík uznaný vinným a okrem iného mu bola uložená povinnosť nahradiť spôsobenú škodu, a to predovšetkým škodu vo výške 1 057,86 EUR spôsobenú pani Haasovej. Okrem toho pani Haasová s dcérou žalovali pána Petříka a pani Holingovú o náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej stratou manžela, resp. otca na základe § 13 ods. 2 a 3 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v platnom znení. Rozsudkom prvostupňového súdu boli pán Petřík a pani Holingová zaviazaní zaplatiť pani Haasovej sumu 15 000 EUR ako náhradu uvedenej ujmy. Všetci účastníci konania sa proti tomuto rozsudku odvolali na Krajský súd v Prešove.³

V predmetnom prípade bola poisťovňa, s ktorou mala pani Holingová uzatvorenú zmluvu o povinnom zmluvnom poistení, na podnet vnútroštátneho súdu vyzvaná na vstup do konania ako vedľajší účastník. Táto poisťovňa má však logicky právny záujem na konaní ako vedľajší účastník iba vtedy, ak je uplatnený nárok krytý povinným poistením zodpovednosti za škodu.

Krajský súd v Prešove mal za to, že v rámci náhrady škody na zdraví sa nahrádza aj náhrada za bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia. Stále však ostávalo sporné, či pod pojem škoda na zdraví v zmysle ustanovenia § 4 ods. 2 písm. a) zákona č. 381/2001 Z. z. o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o PZP“) je možné subsumovať aj náhradu nemajetkovej ujmy za zásah do osobnostných práv poškodených osôb v zmysle ustanovenia § 13 Občianskeho zákonníka.

Na základe toho položil Krajský súd v Prešove Súdnemu dvoru EÚ prejudiciálnu otázku, ktorou sa domáhal odpovede na to, či sa má článok 1 ods. 1 tretej smernice a článok 3 ods. 1 prvej smernice vykladať tak, že mu odporuje vnútroštátna právna úprava, akou je právna úprava vyplývajúca z § 4 zákona o PZP, podľa ktorej zodpovednosť za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla nepokrýva nemajetkovú ujmu vyjadrenú v peňažnej forme, spôsobenú pozostalým po

obetiach dopravnej nehody pri prevádzke motorového vozidla.

V zmysle čl. 3 ods. 1 prvej smernice prijíma každý členský štát v súlade s článkom 4 všetky primerané opatrenia, aby zabezpečil, že zodpovednosť za škodu spôsobenú prevádzkou vozidiel obvykle sa nachádzajúcich na jeho území je pokrytá poistením. V zmysle čl. 1 ods. 2 prvej smernice sa poškodeným rozumie akákoľvek osoba oprávnená na náhradu, pokiaľ ide o akúkoľvek škodu spôsobenú motorovými vozidlami. Podľa čl. 1 ods. 1 druhej smernice „poistenie uvedené v čl. 3 ods. 1 smernice 72/166/EHS povinne pokrýva škodu na majetku, ako aj ujmy na zdraví“.⁴

Vzhľadom na skutočnosť, že povinný rozsah poistného krytia zodpovednosti za škodu pri prevádzkovaní motorových vozidiel musel v členských štátoch EÚ zodpovedať čl. 1 ods. 1 druhej smernice⁵, kľúčovým pre rozhodnutie Súdneho dvora EÚ bolo posúdenie pojmu „ujma na zdraví“, obsiahnutého v zmysle čl. 1 ods. 1 druhej smernice, a to v tom zmysle, či zahŕňal aj nárok pozostalých po obetiach dopravných nehôd na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch.

V tejto súvislosti Súdny dvor EÚ poukázal v bode 49 rozsudku na skutočnosť, že rôzne jazykové verzie článku 1 ods. 1 druhej smernice v podstate používajú pojem „ujma na zdraví“, ako aj pojem „osobná ujma“⁶. Podľa ustálenej judikatúry sa ustanovenia práva Únie majú vykladať a uplatňovať jednotne na základe znení vypracovaných vo všetkých jazykoch Únie. V prípade rozporu medzi rôznymi jazykovými verziami textu práva Únie sa má predmetné ustanovenie vykladať podľa všeobecnej štruktúry a účelu právneho predpisu, ktorého je súčasťou (bod 48 rozsudku ako aj rozsudok z 8. decembra 2005, Jyske Finans, C-280/04, Zb. s. I-10683, bod 31 a citovaná judikatúra). Súd sa preto sústredil na štruktúru a účel týchto ustanovení a smernice. V tejto súvislosti uviedol, že tieto pojmy dopĺňajú pojem „škoda na majetku“, a pripomenul, že uvedené ustanovenia a smernica sa snažia najmä o posilnenie ochrany obetí. Za týchto okolností bolo treba podľa súdu uplatniť extenzívny výklad uvedených pojmov, ktorý je uvedený v bode 47 rozsudku. Uvedený extenzívny výklad spočíva v tom, že vzhľadom na odlišnosti medzi rôznymi jazykovými verziami článku 1 ods. 1 druhej smernice a článku 1 prvého odseku tretej smernice, ako aj na cieľ, ktorý tri uvedené smernice chránia, treba uviesť, že pod pojem ujma na zdraví patrí akákoľvek ujma, ak jej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v danom spore, ktorá bola spôsobená zásahom do osobnej integrity, čo zahŕňa tak fyzickú, ako aj psychickú traumu. V dôsledku toho medzi škody, ktoré sa musia nahradiť v súlade s prvou, druhou a treťou smernicou, patrí aj nemajetková ujma, ktorej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v danom spore (bod 50 rozsudku).

Pokiaľ ide o okruh aktívne legitimovaných osôb na uplatnenie nároku na náhradu nemajetkovej

ujmy, Súdny dvor EÚ konštatoval, že z článku 1 bodu 2 v spojení s článkom 3 ods. 1 prvou vetou prvej smernice vyplýva, že ochrana, ktorá musí byť zaručená podľa tejto smernice, platí pre akúkoľvek osobu, ktorá je podľa vnútroštátneho práva zodpovednosti za škodu oprávnená na náhradu škody spôsobenej motorovými vozidlami (bod 51 rozsudku).

Súdny dvor sa v závere rozsudku tiež zaoberal rozdielnosťou právnych inštitútov ochrany osobnosti (a v jej rámci aj náhrady nemajetkovej ujmy) a náhrady škody. Dospel pritom k záveru, že zodpovednosť poisteného, ktorá podľa vnútroštátneho súdu v tomto prípade vyplýva z § 11 a 13 českého Občianskeho zákonníka, vznikla na základe dopravnej nehody a mala občianskoprávnou povahu. Podľa Súdneho dvora EÚ nič nenásvedčuje, že na túto zodpovednosť sa nevzťahuje vnútroštátne hmotné právo zodpovednosti za škodu, na ktoré odkazujú uvedené smernice.

Na základe týchto úvah dospel Súdny dvor EÚ k výrokovej časti rozsudku, tak ako sme ho citovali vyššie.

Súdny dvor EÚ pritom v rozsudku nevyložil, či v rámci posudzovanej vnútroštátnej právnej úpravy poistného krytia povinného zmluvného poistenia (ďalej len „PZP“) je zahrnutá aj náhrada nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode alebo nie. Súdny dvor EÚ preto ani nijakým spôsobom nespochybnil závery doterajšej slovenskej či českej judikatúry, aplikujúcej vnútroštátne právo, v zmysle ktorých takáto náhrada nemajetkovej ujmy nespadá do PZP. Súdny dvor EÚ iba uviedol, ako by úprava tejto otázky mala vo vnútroštátnom práve v súlade s komunitárnou úpravou vyzeráť.

Keďže slovenské právo náhradu nemajetkovej ujmy blízkych osôb obetí usmrtených pri dopravnej nehode nezahŕňa do PZP, je vzhľadom na závery rozsudku (analogicky aplikovateľné aj na slovenskú právnu úpravu) potrebné zamyslieť sa nad tým, či ho zahŕňať malo. Ak ho malo zahŕňať, treba následne vyhodnotiť, či a aké dôsledky plynú z rozsudku vo vzťahu k ustáleniu rozsahu PZP uplatniteľného pri tragických dopravných nehodách, ku ktorým došlo, resp. dôjde za existujúcej vnútroštátnej právnej úpravy.

ALTERNATÍVNE INTERPRETÁCIE ROZSUDKU A ICH DOPAD NA SÚDNU PRAX

Z právnej vety rozsudku vyplýva, že ak náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode upravuje na základe zodpovednosti poisteného za škodu vnútroštátne právo uplatniteľné v spore vo veci samej, má povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla pokrývať aj takúto náhradu.

Slovenské právo upravuje náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode v § 13 Občianskeho zákonníka v rámci práva na ochranu osobnosti. Ustanovenie tohto paragrafu však neupravuje zodpovednosť (poisteného) za škodu. Tá je vo vše-

4 Anglické znenie citovaného článku: „The insurance referred to in Article 3 (1) of Directive 72/166/EEC shall cover compulsorily both damage to property and personal injuries.“

5 V súčasnosti platí smernica 2009/103/ES o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel a o kontrole plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti.

6 Napr. čl. 1 ods. 1 anglického znenia druhej smernice – poznámka pod čiarou č. 3.

- 7 Pozri Fekete, I.: *Občiansky zákonník – Veľký komentár*, 1 diel. Bratislava: Eurokodex, 2011, s. 1178.
- 8 Pozri napr.: Fekete, I.: *Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých pri smrtelnej dopravnej nehode*, *Poistné rozhľady* 3/2014, str. 1 až 3.
- 9 Karas, V. – Králik, A.: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. BECK, 1. vydanie, 2012, s. 170.
- 10 Autori článku svoju pozornosť venujú súdному konaniu a abstrahujú od účinku smerníc v administratívnom konaní.
- 11 Siman, M., Slašťan, M., Ivanová-Žiláková, D.: *Primárne právo Európskej únie*. Bratislava: 2. vydanie, 2006, s. 53.
- 12 Napr. Ratti 148/78, Faccini Dori C-91/92, Becker 8/81, SACE 33/70.
- 13 Napr. Kolpinghuis Nijmegen 80/86.
- 14 Marshall 152/84, zo dňa 26.2.1986, Zb. str. 723, bod 48, rovnako aj Faccini Dori C-91/92, zo dňa 14.7.1994, Zb. s. I-13325, bod 20, Kolpinghuis Nijmegen 80/86.

obecnosti upravená v § 415 a nasl. Občianskeho zákonníka, čo platí aj v prípadoch neoprávnených zásahov do osobnostných práv (§ 16 Občianskeho zákonníka). Slovenské právo pritom zároveň v rámci zodpovednosti poisteného za škodu obsahuje úpravu náhrady nemajetkovej ujmy, a to v rámci nárokov na bolestné a sťaženie spoločenského uplatnenia.⁷ S podobnou argumentáciou sa možno stretnúť aj v odbornej literatúre.⁸

Vzhľadom na právnu vetu rozsudku možno dôvodit', že keďže slovenské právo neupravuje náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode v rámci úpravy zodpovednosti poisteného za škodu, nie je potrebné, aby bol tento nárok v zmysle rozsudku zahrnutý v poistnom krytí PZP.

Na druhej strane s ohľadom na odôvodnenie rozsudku prichádza do úvahy aj taký výklad, že pri posudzovaní potreby zahrnutia tohto nároku do poistného krytia PZP nie je rozhodujúce, či je tento nárok vo vnútroštátnom práve upravený formálne, v rámci zodpovednosti poisteného za škodu, ale predovšetkým to, či hmotné právo takýto nárok (bez ohľadu na to či je formálne zahrnutý v rámci úpravy zodpovednosti za škodu) priznáva. Keďže slovenské právo takýto nárok priznáva, pri tomto možnom výklade rozsudku by potreba zahrnúť náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode do poistného krytia PZP nepochybne existovala.

Je zrejmé, že z rozsudku vyplývajú dva možné (protikladné) výklady týkajúce sa potreby zahrnutia náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode do poistného krytia PZP. Odborná (poistno-právna) verejnosť sa nezhoduje v otázke, ktorý z týchto pohľadov je správny. Ak nedôjde k zmene právnej úpravy zákona o povinnom zmluvnom poistení, bude uvedenú interpretačnú otázku zrejme posudzovať judikatúra.

Ak sa prikloní k prvej z uvedených možností, nebude následne riešiť otázku, či vzhľadom na komunitárne právo podlieha tento nárok poistnému krytiu PZP a prípadné žaloby voči poisťovniam zamietne (zachová sa teda doterajší stav vyplývajúci z judikatúry Najvyššieho súdu SR).

Ak by naopak prevládala interpretácia rozsudku, že do PZP malo byť zahrnuté aj právo na náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode, je potrebné vyhodnotiť, či na základe výkladu smerníc (v zmysle rozsudku) je možné považovať predmetnú náhradu nemajetkovej ujmy za krytú v rámci existujúceho legislatívneho rámca PZP. A práve týmito okolnosťami sa budeme zaoberať v ďalšej časti príspevku.

APLIKÁCIA SMERNÍC

Ak teda budeme vychádzať z predpokladu, že náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých blízkych osôb po obeti dopravnej nehody mala byť zahrnutá do PZP, je zrejmé, že transpozícia dotknutých smerníc nebola vykonaná riadne.

Niet pritom pochyb, že smernica ako akt komunitárneho práva je adresovaná výlučne členským štátom, nezaväzuje a nezakladá priamo práva a povinnosti fyzickým a právnickým osobám a vyžaduje si transpozíciu do vnútroštátneho právneho poriadku formou právneho aktu členského štátu, pričom výber formy a právnej sily aktu implementácie je ponechaný na členský štát.⁹

V prípade nezaistenia riadnej a včasnej transpozície smernice do vnútroštátneho právneho poriadku prichádza do úvahy priznanie právneho účinku smernici priamo v rámci sporu pred vnútroštátnym súdom.¹⁰ V zásade sa rozlišujú dva druhy účinku, resp. aplikácie smerníc, a to priamy účinok, na základe ktorého vznikajú subjektom práva konkrétne práva a povinnosti, a nepriamy účinok, ktorý spočíva v možnosti účastníka žiadať, aby v konkrétnom prípade súd uplatnil tzv. eurokonformný výklad vnútroštátneho práva v súlade s ustanoveniami a cieľmi smernice.¹¹

1. Priamy účinok smerníc

Judikatúra Súdneho dvora EÚ postupne vykryštalizovala podmienky, za splnenia ktorých sa možno domáhať priameho účinku smernice, a to:

- márne uplynutie lehoty na transpozíciu smernice,
- žiadna alebo nesprávna implementácia (transponovaná neskoro, nesprávne alebo neúplne),
- dostatočná jasnosť smernice, tak aby umožnila bezprostrednú aplikáciu,
- nepodmienený vznik práva vyplývajúceho zo smernice, ktorý si na vyvolanie právnych účinkov nevyžaduje prijatie ďalšieho právneho aktu,
- priamy účinok nesmie založiť povinnosti jednotlivcom, a to tak fyzickej, ako aj právnickej osobe.

Súdny dvor EÚ opakovane priznáva možnosť dovolávať sa priameho účinku smerníc pred vnútroštátnym súdom vo vzťahu k štátnemu orgánu v prípade, keď štát smernicu neimplementuje riadnym spôsobom alebo ju neimplementuje vôbec. Ak členský štát nesplní svoju povinnosť vyplývajúcu zo smernice, nemôže byť uprené právo jednotlivca dovolávať sa v tomto prípade priamo tejto smernice, ak ide o jeho vzťah k členskému štátu.¹² Keďže však v prípade poisťovní a náhrady nemajetkovej ujmy nejde o takýto vertikálny priamy účinok smerníc a ani o obrátený vertikálny priamy účinok, ktorý je naopak nepripustný,¹³ budeme sa ďalej venovať otázke horizontálneho účinku, teda účinku, ktorý by umožnil dovolávať sa práva vyplývajúceho z komunitárneho práva (smernice) medzi jednotlivcami navzájom.

Touto otázkou sa Súdny dvor zaoberal v zásadnom rozhodnutí Marshall 152/84, v ktorom judikoval, že: „*smernica nemôže priamo zakladať práva a povinnosti jednotlivcom a ustanovení smerníc sa nemôže dovolávať jednotlivec v spore proti jednotlivcovi.*“¹⁴ Ide pritom o stabilizovanú rozhodovaciu prax Súdneho dvora EÚ, čo potvrdzuje aj nasledujúca právna veta: „*z ustálenej judikatúry vyplýva, že*

smernica nemôže zakladať povinnosti jednotlivcovi, takže sa na smernicu ako takú voči nemu nemožno odvolávať. Z toho vyplýva, že sa nemôže, hoci aj jasné, presné a bezpodmienečné ustanovenie smernice zaručujúce jednotlivcovi práva alebo ukladajúce povinnosti, ako také použiť v rámci sporu, v ktorom stoja proti sebe výhradne jednotlivci.¹⁵

Aj keď na otázku priameho účinku smerníc v horizontálnych vzťahoch existujú výnimočne aj opačné rozhodnutia Súdneho dvora EÚ, odborná verejnosť takýto postup zväčša striktné odmieta. Nemožno od jednotlivca spravodlivo požadovať, aby sa riadil podľa smernice, ktorá bola nesprávne alebo neskoro implementovaná do vnútroštátneho právneho poriadku. Takýto postup by zároveň znížil motiváciu členských štátov implementovať smernicu riadne a včas.¹⁶ Prípustný je iba horizontálny účinok takých smerníc, resp. takých jej častí, ktoré nepredvídajú vznik práv či povinností jednotlivcov.¹⁷

S uvedenými rozhodnutiami Súdneho dvora EÚ, ako aj so súvisiacimi právnymi názormi sa stožňujeme.

Je pritom zrejme, že otázka zahrnutia práva pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravných nehôd na náhradu nemajetkovej ujmy do PZP sa týka práv a povinností súkromných subjektov (poistníkov, poistených, poškodených a poistovní) v právnom vzťahu povinného zmluvného poistenia. Zastávame preto názor, že priamy účinok čl. 1 ods. 1 druhej smernice, resp. čl. 3 štvrtý pododsek smernice 2009/103/ES o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel a o kontrole plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti, ktorá nahradila prvú smernicu, druhú smernicu a tretiu smernicu (ďalej len „nová smernica“),¹⁸ na úpravu PZP je vylúčený. Prípadné návrhy pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravnej nehody na priamu aplikáciu dotknutých smerníc (na účely zahrnutia nárokov na náhradu nemajetkovej ujmy do PZP) by preto mali súdy odmietať.

2. Nepriamy účinok smerníc

Bez ohľadu na to, či je smernici v konkrétnom prípade priznaný priamy účinok, účastník súdneho konania môže žiadať, aby sa prihliadalo na nepriamy účinok smerníc, t. j. aby sa vnútroštátne právo vykladalo eurokonformne.¹⁹

Európsky súladný výklad má však svoje hranice, ktoré boli postupne vymedzované rozhodovacou činnosťou Súdneho dvora.

Súdny dvor EÚ pritom stanovil, že „zásada konformného výkladu nemôže slúžiť ako základ pre výklad *contra legem* vnútroštátneho práva, pričom je tiež obmedzený všeobecnými právnymi zásadami, akými sú predovšetkým zásada právnej istoty a zákaz retroaktivity²⁰, resp. „povinnosť konformného výkladu sa týka všetkých ustanovení vnútroštátneho práva, ale nie neobmedzene, je obmedzená všeobecnými zásadami práva, najmä právnou istotou a zákazom retroaktivity, a nemôže slúžiť ako základ pre výklad *contra legem* vnútroštátneho práva.“²¹ Okrem toho Súdny dvor EÚ dospel pri určovaní

hraníc eurokonformného výkladu pri interpretácii smerníc k záveru, že výklad nesmie znamenať novelizáciu konkrétneho národného predpisu. Ďalej uviedol, že: „Ustanovenia smernice nemôžu byť považované za bezpodmienečné, to znamená, že smernica ako taká nemôže zakladať záväzky a povinnosti súkromným osobám, a rovnako sa na smernicu nemôžu odvolávať iné osoby pred vnútroštátnym súdom v prípade, ak by tým mohli byť poškodené práva súkromného subjektu.“²²

„Pokiaľ ide o zákaz eurokonformného výkladu *contra legem*, konkrétne príklady z judikatúry, ako túto požiadavku aplikovať, dlho chýbali. Predpokladalo sa, že táto požiadavka bráni tomu, aby bol vnútroštátny súd nútený vykladať vnútroštátne právo v rozpore s jeho výslovným znením.“²³ Okrem toho citovaní autori svoju úvahu zakončujú tým, že aj výklad, ktorý by nebol v jednotlivom prípade podľa Súdneho dvora *contra legem*, môže porušovať inú všeobecnú právnu zásadu, ktorú by mal vnútroštátny súd rešpektovať.

Eurokonformný výklad má teda svoje limity, pričom jedným zo zásadných obmedzení je princíp právnej istoty, ktorý musí byť dodržaný aj v prípade eurokonformného výkladu. Poukazujeme pritom na autorov Bobek, Bříza, Komárek²⁴, podľa ktorých by odvolanie sa na princíp právnej istoty malo umožniť vnútroštátnym súdom, aby neboli nútené k výkladu vnútroštátneho práva, ktorý ide nad rámec toho, čo môže jednotlivec legitímne očakávať. Treba pamätať najmä na to, že obmedzenie uplatnenia priameho účinku voči jednotlivcovi bolo významnou mierou motivované práve princípom právnej istoty. Bolo by preto absurdné, aby sa tieto obmedzenia obchádzali prostredníctvom nepriameho účinku. Napriek tomu, že nepriamy účinok môže zísť ďalej ako účinok priamy (čo sa týka účinkov na jednotlivca), právne zásady na čele so zásadou právnej istoty musia byť plne rešpektované. Preto je nevyhnutné zabrániť tendenciám k napínaniu súladného výkladu za hranice, ktoré je možné z hľadiska právnej istoty ešte považovať za legitímne.

Podľa nášho názoru existujúca slovenská právna úprava definuje rozsah poistného krytia PZP tak, že doň nezahŕňa nemajetkovú ujmu za zásah do osobnostných práv pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravnej nehody. Tento záver potvrdil okrem súdov nižších stupňov aj Najvyšší súd SR.²⁵ Napokon z neho vychádzala aj vláda SR vo svojom stanovisku adresovanom Súdnemu dvoru EÚ v posudzovanej veci.²⁶

S ohľadom na úplne odlišnú koncepciu úpravy práva na náhradu škody v porovnaní s právom na ochranu osobnosti (do ktorého spadá aj náhrada nemajetkovej ujmy spôsobená usmrtením), na ktorú poukázal Najvyšší súd SR v uznesení zo dňa 20. 4. 2011, sp. zn.: 4 Cdo 168/2009, zastávame názor, že prípadný eurokonformný výklad pojmu „škoda na zdraví“ podľa § 4 ods. 2 písm. a) zákona o PZP v tom zmysle, že by mal zahŕňať aj náhradu nemajetkovej ujmy blízkych osôb obeť dopravnej nehody, by bol v rozpore so slovenským právom (*contra legem*), a preto by nemal byť prípustný.

- 15 Pozri rozsudok Súdneho dvora ES zo dňa 16. júla 2009 vo veci *Mono Car Styling SA, v likvidácii proti Dervis Odemis a i.* (C – 12/08) bod 59 a následne tiež rozsudok z 5. októbra 2004, Pfeiffer a i., C-397/01 až C-403/01, Zb. s. I-8835, body 108 a 109).
- 16 Karas, V. – Králik, A.: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. BECK, 1. vydanie, 2012, s. 176.
- 17 Král, R.: *Přímý účinek směrnice ES a jeho současné meze*. IN: *Jurisprudence* 6/2007, s. 3-9.
- 18 *V zmysle ich výkladu podľa rozsudku, podľa ktorého by do rozsahu PZP spadali tzv. osobné ujmy, a teda aj právo pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravných nehôd na náhradu nemajetkovej ujmy.*
- 19 *Napr. rozhodnutia Súdneho dvora EÚ Von Colson a Kamann 14/83, Pfeiffer C-397/01, Adeneler C-212/04.*
- 20 *Napr. Pupino C-105/03 zo dňa 16.6.2005, Zb. s. I-5285, body 44 – 47, 44 a Adeneler C-212/04, bod 110.*
- 21 *Rozsudok Súdneho dvora ES zo dňa 16. júla 2009 vo veci Mono Car Styling SA, v likvidácii proti Dervis Odemis a i.* (C – 12/08) bod. 61.
- 22 *Ardaco C-168/95.*
- 23 Bobek, M., Bříza, P., Komárek, J.: *Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha: C. H. Beck, vydání 1., 2011, s. 166.
- 24 *Tamtiež s. 176.*
- 25 *Sp. zn.: 4 Cdo 168/2009 zo dňa 20.4.2011 a sp. zn. 4 Cdo 139/2011 zo dňa 30. 10. 2012.*
- 26 *Bod 57 rozsudku druhej komory Súdneho dvora EÚ vo veci C-22/12 vo veci Katarína Haasová proti Rastislavovi Petříkovi a Blanka Holingovej zo dňa 24.10.2013.*

27 Závety v tomto odseku sa pritom podľa nášho názoru budú primerane vzťahovať aj na dopravné nehody, ku ktorým dôjde v čase trvania právnych vzťahov PZP, ktoré vznikli po zverejnení rozsudku. Pre určenie rozsahu dojednaného PZP je totiž aj z hľadiska právnej istoty rozhodujúca existujúca právna úprava zákona o PZP. Okrem toho na zmenu praxe poisťovní pri dojednaní PZP je potrebný určitý čas, ktorý by mala poskytnúť prípadná novela zákona o PZP.

Vzhľadom na dopravné nehody, ku ktorým došlo v čase trvania právnych vzťahov PZP, ktoré vznikli pred zverejnením rozsudku,²⁷ treba uviesť, že poisťovne spoliehajúce sa na rozsah PZP definovaný v § 4 ods. 2 zákona o PZP, na jeho súlad s komunitárnou právnou úpravou (a teda aj so znením čl. 1 ods. 1 druhej smernice, resp. v súčasnosti čl. 3 štvrtý pododsek novej smernice), ako aj na existujúcu judikatúru vychádzali pri kalkulácii cien PZP (teda pri stanovení poistného v rámci uzatvárania poistných zmlúv) z toho, že v jeho rozsahu nie je zahrnutá náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravnej nehody. Nemohli pritom predvídať, že tento ich predpoklad nebol správny, a to v konečnom dôsledku iba preto, že čl. 1 ods. 1 druhej smernice, (resp. v súčasnosti čl. 3 štvrtý pododsek novej smernice) má rozdielne znenie rôznych jazykových mutácií pri vymedzení okruhu nárokov, ktoré majú podliehať povinnému poisteniu zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel (pričom práve slovenské znenie obsahovalo pojem „ujma na zdraví“, z ktorého nevyplýva, že by v ňom boli obsiahnuté aj nároky na náhradu nemajetkovej ujmy v dôsledku zásahu do osobnostných práv).

Eurokonformný výklad zákona o PZP v zmysle rozsudku, smerujúci k zahrnutiu náhrady nemajetkovej ujmy pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravnej nehody do PZP, by podľa nášho názoru odporoval princípom právnej istoty, pričom by zároveň aj retroaktívne zasahoval do existujúcich vzťahov povinného zmluvného poistenia, čo by odporovalo princípom právneho štátu garantovaným v čl. 1 ods. 1 Ústavy SR. Dôsledkom porušenia týchto zásad by pritom bola faktická novelizácia zákona o PZP, ktorá by poškodzovala poisťovne ako subjekty súkromného práva. Viedla by totiž k tomu, že poisťovne by museli poškodeným uhrádzať poistné plnenie (náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch) bez toho, aby takéto plnenie bolo pokryté legitímne dojednaným poistným (na základe platnej právnej úpravy) v poistných zmluvách s poisťníkmi. Eurokonformný výklad zákona o PZP by bol preto neprípustný aj v prípade, ak by nebol *contra legem*.

Zastávame teda názor, že k zahrnutiu práva pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravných nehôd na náhradu nemajetkovej ujmy do existujúceho rámca PZP nemožno dospieť ani eurokonformným výkladom zákona o PZP (nepriamym účinkom smerníc). Na prípadné návrhy pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravnej nehody na nepriamu aplikáciu dotknutých smerníc (zahrnutie nárokov na náhradu nemajetkovej ujmy do PZP) by preto súdy nemali prihliadať.

ZHRNUTIE DOSAHU ROZSUDKU NA SÚDNU PRAX

Z rozsudku jasne vyplýva, že povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla má pokrývať aj náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode, ak jej

náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v spore vo veci samej.

Súdny dvor EÚ v rozsudku (v súlade so svojimi právomocami) nevyložil, či v rámci posudzovanej českej (a teda z hľadiska analógie aj slovenskej) právnej úpravy je alebo nie je v poistnom krytí PZP zahrnutá aj náhrada nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode. Súdny dvor EÚ iba uviedol, ako by úprava tejto otázky mala vo vnútroštátnom práve v súlade s komunitárnym právom vyzerať.

Rozsudok teda nič nemení na tom, že náhrada nemajetkovej ujmy v peniazoch za zásah do osobnostných práv spôsobených stratou blízkej osoby následkom dopravnej nehody v zmysle ustanovenia § 13 Občianskeho zákonníka nie je súčasťou poistného krytia PZP v zmysle platnej a účinnej právnej úpravy (§ 4 ods. 2 zákona o PZP).

Keďže slovenské právo neupravuje nárok na náhradu nemajetkovej ujmy v rámci zodpovednosti poisteného za škodu, je medzi odbornou verejnosťou sporné, či závery rozsudku vyžadujú zahrnutie náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode do rozsahu poistného krytia PZP, alebo nie.

Ak by aj z rozsudku vyplývala potreba zahrnutia náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode do rozsahu poistného krytia PZP, bolo by z rozsudku zrejmé, že Slovenská republika neprebrala relevantné smernice (najmä druhú smernicu) v súlade s ich cieľmi a účelom. Nedostatky pri transpozícii smerníc (konkrétne čl. 1 ods. 1 druhej smernice) však nemôžu pôsobiť v neprospech fyzickej alebo právnickej osoby (a teda ani poisťovní) spoliehajúcej sa na záväznosť platných a účinných noriem vnútroštátneho právneho poriadku. Nie je ich preto možné aplikovať priamo. Zároveň nie je možné uplatniť ani eurokonformný výklad, pretože takáto interpretácia by odporovala vnútroštátnej právnej úprave, princípu právnej istoty, zákazu retroaktivity, pričom by tiež poškodzovala poisťovne ako subjekty súkromného práva.

Vzhľadom na uvedené by preto súdy nemali akceptovať poisťovne ako pasívne legitimované subjekty v konaniach, v ktorých si pozostalí po obetiach dopravnej nehody uplatňujú voči nim nároky na náhradu nemajetkovej ujmy v zmysle § 13 Občianskeho zákonníka, keďže tieto nároky nie sú zahrnuté do poistného krytia PZP. Súdy by mali takto postupovať, až kým nebude posudzovať škodové udalosti (dopravné nehody), ktoré nastanú za účinnosti takého znenia zákona o PZP, v ktorom bude náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých po obetiach dopravných nehôd zahrnutá do PZP.

DE LEGE FERENDA

Bez ohľadu na budúci vývoj judikatúry súdov (ktorý nemožno úplne predvídať) k spornosti výkladu rozsudku, resp. k aplikateľnosti európskeho práva zastávame názor, že rozsudok by mal smerovať

28 Pripustil to aj Súdny dvor EÚ v rozsudku vo veci C-371/12 zo dňa 23.1.2014.

k zmene zákona o PZP. Novelizáciou tohto zákona by sa mala do PZP zahrnúť aj náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravných nehôd, s čím by bol pochopiteľne spojený aj nárast poistného PZP. Samozrejme, bolo by pritom vhodné, aby takáto úprava obsahovala presné pravidlá (napr. z hľadiska výšky nárokov a ich obmedzenia pri PZP,²⁸ podmienok jeho priznania), keďže zotrvanie na veľmi strohej úprave § 13 ods. 2 a 3 Občianskeho zákonníka by poisťovňam výrazne komplikovalo kalkuláciu výšky poistného. Takáto zmena zákona o PZP by pritom neposilnila iba právnu istotu poisťovní, ale aj samotných pozostalých obetí dopravných nehôd. Ľuďom v takejto ťažkej životnej situácii môže totiž zmenená právna úprava uľahčiť situáciu aspoň tým, že im bude zrejmy pasívne legitimovaný subjekt (poisťovňa),

u ktorého bude možné legitímne očakávať vyplatenie náhrady nemajetkovej ujmy. Reálne vymożenie takéhoto plnenia teda nebude závislé od faktických majetkových pomerov vinníka dopravnej nehody či majiteľa vozidla, ako to bolo doteraz.

Legislatíva by pritom mala pokryť aj prechodné obdobie tak, že nároky na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch pozostalých po obetiach dopravných nehôd by v škodových udalostiach, ku ktorým by došlo pred nadobudnutím účinnosti novely zákona o PZP, mal pokrývať štát (napr. prostredníctvom Slovenskej kancelárie poisťovateľov, ktorej by na to poskytol prostriedky). Štát je totiž zodpovedný za nedokonalú právnu úpravu tejto oblasti a teda aj za právny chaos, ktorý v nej panuje a ktorý tak podkopáva právnu istotu všetkých dotknutých subjektov.

Prečo je potrebné reformovať náš dôchodkový systém?

Jozefína Žáková a Miroslav Čamek
Slovenská asociácia poisťovní

Potreba presadenia komplexnej reformy dôchodkového systému na Slovensku vyplýva z viacerých faktorov. Z nich najdôležitejšie sú demografické a technické. Demografickým sa na tomto mieste venovať nebudeme, keďže informácie tohto druhu sú dostupné na mnohých miestach, napr. aj na webových stránkach Infostat. Na tomto mieste sa pokúsime o stručnú analýzu principiálneho nastavenia dôchodkových systémov v Európe a u nás, a o kritický pohľad na stav reforiem v dôchodkovom systéme.

ŠTRUKTÚRA DŮCHODKOVÝCH SYSTÉMOV V EÚ

V roku 2012 vydala Európska komisia Bielu knihu o udržateľných a adekvátnych dôchodkoch, z ktorej je zjavné, že jednotlivé členské štáty EÚ majú výrazne odlišné systémy dôchodkového zabezpečenia, avšak problémy súvisiace s demografickou krízou sa týkajú každej z nich (aj keď v rôznej miere). Jednoznačným odporúčaním Bielej knihy je orientovať sa v budúcnosti na súkromné dôchodkové schémy. Napriek odlišnostiam jednotlivých systémov, je možné definovať základnú štruktúru, ktorá je v každej krajine podobná. Tá pozostáva z troch základných pilierov:

Prvý pilier: zahŕňa štátny systém (obvykle priebežný, *pay as you go*), z ktorého sa vyplácajú dôchodky dnešným dôchodcom z príspevkov dnešných pracujúcich s prísľubom, že keď dosiahnu dôchodkový vek, budú sa im vyplácať dôchodky z peňazí budúcich pracujúcich, a štátom organizovaný systém súkromných dôchodkových fondov, ktoré vyplácajú dôchodky iba z peňazí, ktoré si dôchodca nasporil počas aktívneho života – tento systém sa nazýva prvý pilier bis (first pillar bis – u nás známy ako druhý pilier).

Druhý pilier: ide o zamestnávateľom organizované penzijné schémy (ZPS) s individuálnymi účtami, na ktorých sa akumuluje kapitál, z ktorého sa bude konkrétnej osobe vyplácať v budúcnosti dôchodok. Schému riadi buď priamo zamestnávateľ, alebo jej manažment outsourcuje súkromného správcu (asset management). Spoločnosti pôsobiace v tejto sfére sú v Európe regulované tzv. smernicou IORP, ktorá má nižšie požiadavky na kapitál podľa Solventnosti I, a je otázne, či sa to v blízkej budúcnosti zmení tak, aby sa prísnosť regulácie vyrovnala s prísnejšou smernicou Solventnosť II, ktorou sú viazané poisťovne.

Hlavné črty tohto systému v Európe:

- Príspevky spravuje zamestnávateľ v rámci svojho hospodárenia, alebo ich presúva do osobitných inštitúcií (penzijný fond, poisťovňa, podielový fond atď.), prípadne schému zabezpečuje prostredníctvom hromadných alebo individuálnych poisťných zmlúv.
- Výplata: doživotný dôchodok (anuita), dočasný dôchodok (programový výber), jednorazová platba, prípadne mix týchto možností.
- Úloha poisťovní v zamestnávateľom organizovaných penzijných fondoch je buď priama (vy-

konávanie funkcie akumulovania aj vyplácania), alebo nepriama (výkon činností, ktoré jej outsourcingujú iné oprávnené subjekty – asset management, výplata, poistenie biometrického rizika atď.)

Tretí pilier: je výlučne súkromný a dobrovoľný systém, v rámci ktorého si obyvatelia sporia prostredníctvom rôznych produktov (zväčša ide o životné poistenie, podielové fondy, individuálne investovanie do cenných papierov či iné súkromné penzijné schémy).

Vo všeobecnosti sa dá povedať, že prvý pilier je všeobecne povinný a vypláca sa z neho doživotný dôchodok, druhý pilier je povinný alebo čiastočne povinný – vypláca sa z neho tiež doživotný dôchodok a tretí pilier je dobrovoľný a vypláca sa z neho buď doživotný, alebo dočasný dôchodok (v závislosti od toho, aký významný je tento pilier v tej-ktorej krajine). Výplata nasporeného kapitálu „na ruku“ je ojedinelá, resp. povolená skôr iba čiastočne, prípadne pod určitou sankciou.

REALITA NA SLOVENSKU

Štruktúra dôchodkového systému je v niečom podobná systémom v okolitých krajinách, avšak vládne tu najmä chaos v názvosloví a iný uhol pohľadu na jednotlivé jeho časti:

- za prvý pilier sa považuje iba štátny systém, ktorý spravuje Sociálna poisťovňa,
- za druhý pilier sa považuje to, čo je inde súčasťou prvého – označovaného ako *first pillar bis*, ktorý spravujú dôchodkové správcové spoločnosti (DSS) v akumulačnej fáze a komerčné poisťovne vo výplatnej fáze,
- za tretí pilier sa považuje iba doplnkové dôchodkové sporenie, ktoré má v niečom spoločné črty s európskymi IORP spoločnosťami, ale rovnako sa podobá aj na iné formy súkromného dôchodkového zabezpečenia v rámci tretieho piliera,
- životné poistenie, sporenie prostredníctvom podielových fondov, investovanie do cenných papierov a pod. dnes štát vôbec nevníma ako súčasť dôchodkového systému, neposkytuje mu žiadnu podporu a – čo je najhoršie – veľakrát nemá ani štát, ani verejnosť žiadne tušenie o tom, že inde vo svete ide o základný kameň dôchodkového systému,
- poisťovne nemajú zákonom povolené angažovať sa v penzijných schémach, naopak, sú tu zákonom zriadené špecializované inštitúcie (DSS a DDS).

REFORMY V DÔCHODKOVOM SYSTÉME NA SLOVENSKU

Slovenská republika zatiaľ urobila iba čiastkové a súčasne nedostačujúce reformy systému dô-

chodkového zabezpečenia. Odkladanie skutočných reforiem bude mať však za následok nutnosť zmeniť celý systém od základu.

SLASPO pri každej príležitosti pripomína nevyhnutnosť aspoň minimálnej reformy dôchodkového systému v oblasti tretieho piliera, aby bolo obyvateľstvo podporované (materiálne alebo aspoň mentálne) k tomu, aby vyhľadávalo súkromné možnosti zabezpečenia sa na starobu. Hlavné argumenty možno zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- Opätovné zavedenie možnosti zníženia základu dane o príspevky na životné poistenie vo výške, ktorá umožňuje v dlhodobom horizonte nasporiť sumu potrebnú na výplatu dodatočného dôchodku v rozumnej výške, by efektívne znížilo tlak a nároky občanov na sociálny systém štátu v budúcnosti a odľahčilo verejné financie.
- V zmysle zásady „*level playing field*“, používanej na európskej úrovni, je žiaduce, aby produkty, ktoré plnia podobný alebo rovnaký cieľ, mali v zákone garantované rovnaké zaobchádzanie, aby tak nedošlo k neprímeraným konkurenčným výhodám jedného typu produktu na úkor iných. Aj Biela kniha o dôchodkoch, vydaná Európskou komisiou, vyzýva členské štáty na razantnejšiu podporu tretieho dôchodkového piliera.
- Zákon o dani z príjmu v znení od 1. 1. 2011 neumožňuje občanom zníženie daňového základu o zaplatené príspevky na životné poistenie (či iné účelové sporenie na dôchodok), ktoré je významným prvkom dobrovoľného tretieho dôchodkového piliera. Význam tohto piliera výrazne stúpol najmä po 1. 9. 2012 s novelou zákona č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení, ktorá znížila výšku príspevkov do druhého dôchodkového piliera z 9 na 4 % hrubej mzdy, resp. vymeriavacieho základu. Breme dôchodkového zabezpečenia občanov v budúcnosti sa tak výrazne presunulo opäť na plecia štátu, a to bez dostatočných kompenzačných opatrení, ktoré by motivovali občanov dobrovoľne si prispievať na svoj dôchodok.

Je nevyhnutné zdôrazniť, že potreba reforiem sa nemôže zúžiť iba na tretí pilier. Veľmi zásadnou zmenou bude musieť prejsť systém zamestnaneckých dôchodkov (u nás buď nefunkčný, alebo fungujúci inak, než by bolo žiaduce), ale najmä prvý pilier: v tom sa síce v ostatných rokoch uskutočnili viaceré zmeny, z ktorých asi najlepšou je naviazanie veku odchodu do dôchodku na strednú dĺžku dožitia (a súčasného odpútania tejto vysoko citlivej otázky od rozhodnutí politikov). Odpoveď na blížiace sa obrovské demografické zmeny však bude vyžadovať podstatne viac než zavedenie takýchto akiste správnych, no nedostačných reforiem.

Významné zmeny v ochrane vkladov na Slovensku

Rudolf Šujan

predseda prezídia Fondu ochrany vkladov

Zámerom článku je informovať o aktuálnych zmenách v oblasti ochrany vkladov na Slovensku, a to hlavne v nadväznosti na novú smernicu o systémoch ochrany vkladov v EÚ, ale tiež v širšom kontexte v súvislosti s finančnou krízou a opatreniami prijatými na stabilizáciu makroekonomického vývoja v EÚ.

Dňa 15. októbra 2015 nadobudol účinnosť zákon č. 239/2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 118/1996 Z. z. o ochrane vkladov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Novelou zákona o ochrane vkladov sa preberajú ustanovenia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/49/EÚ zo 16. apríla 2014 o systémoch ochrany vkladov, ktorej cieľom je odstránenie rozdielov v pravidlách týkajúcich sa systémov ochrany vkladov v členských štátoch Európskej únie.

Nová smernica o systémoch ochrany vkladov harmonizuje hlavne oblasti financovania, stresového testovania systémov ochrany vkladov, informovania vkladateľov o podmienkach ochrany vkladov a spolupráce medzi systémami ochrany vkladov v krajinách EÚ. Zároveň predstavuje medzistupeň smerom k budovaniu tretieho piliera bankovej únie, ktorým bude jednotný európsky systém ochrany vkladov, a ktorý tak doplní prvé dva piliere bankovej únie – jednotný mechanizmus dohľadu a jednotný mechanizmus riešenia krízových situácií.

Kríza a turbulencie na finančných trhoch boli v roku 2008 hlavným impulzom na úpravu niektorých podmienok ochrany vkladov, pričom s účinnosťou od 11. 3. 2009 boli do prvej smernice o systémoch ochrany vkladov (1994/19) premietnuté zmeny, v rámci ktorých sa upravila výška ochrany vkladov na sumu 100 000 EUR, zrušila sa spoluúčasť vkladateľov na ochrane vkladov a skrátila sa lehota vyplácania náhrad na tri mesiace. Na Slovensku boli tieto zmeny zahrnuté do zákona o ochrane vkladov dňom 30. 12. 2010. Neobmedzená výška ochrany vkladov, ktorá bola v SR platná od 1. 11. 2008 do 30. 12. 2010, bola limitovaná sumou 100 000 EUR na vkladateľa v jednej banke, pričom 10-percentná spoluúčasť vkladateľov na ochrane vkladov (zavedená 1. 5. 2004) sa skončila ešte predtým, a to 30. 10. 2008.

Následne po tom, ako sa finančná kríza vyvinula v rámci eurozóny do krízy dlhovej, predstavitelia krajín eurozóny sa v júni 2012 dohodli na vytvorenie bankovej únie, ktorá je otvorená aj pre ostatné krajiny EÚ.¹

Finančná kríza a následné zmeny v pravidlách ochrany vkladov v EÚ potvrdili, že systémy ochrany vkladov sú nevyhnutným a dôležitým predpo-

kladom na zachovanie dôvery vkladateľov a následne na zabezpečenie finančnej stability.

Popri týchto relatívne rýchlych zmenách Európska komisia zároveň začala s prípravami na rozsiahlejšiu úpravu podmienok ochrany vkladov, pričom možno povedať, že v období rokov 2009 až 2014 prebiehali rozsiahle konzultácie a diskusie k jednotlivým otázkam ochrany vkladov. Konečným výsledkom celého procesu v EÚ je nová smernica o systémoch ochrany vkladov a po jej implementovaní do legislatívy v SR od 15. októbra 2015 novelizovaný zákon o ochrane vkladov.

PREHLAD VYBRANÝCH LEGISLATÍVNYCH ZMIEN VYKONANÝCH NOVELOU ZÁKONA O OCHRANE VKLADOV S ÚČINNOSŤOU OD 15. 10. 2015

Podstatou ochrany vkladov sú vklady vkladateľov v bankách, v rámci ktorých sú chránené vklady v § 3 ods. 3 novelizovaného zákona o ochrane vkladov vymedzené ako vklady, ktoré sú pre vkladateľov vedené podľa záznamov banky v jej informačnom systéme alebo vo vkladateľovom doklade o vkladovom vzťahu najmenej v rozsahu údajov o vkladateľovi. Ak je vkladateľom fyzická osoba, k povinným údajom patrí meno, priezvisko, rodné číslo alebo dátum narodenia a adresa trvalého pobytu vkladateľa. Ak je vkladateľom právnická osoba, banka musí mať k dispozícii názov, identifikačné číslo, adresu sídla vkladateľa, ako aj označenie a číslo zápisu v úradnom registri alebo v inej úradnej evidencii, v ktorej je táto právnická osoba zapísaná. Zmenou oproti predchádzajúcej úprave je, že chránenými sú vklady všetkých obchodných spoločností bez ohľadu na ich veľkosť, pričom už nemusia oznamovať, že ich účtovná závierka nie je auditovaná externým audítorom.

Zároveň je v zákone o ochrane vkladov definovaný aj nový pojem, a to kryté vklady. Krytými vkladmi sú chránené vklady v ich plnej výške, najviac však do výšky 100 000 EUR súhrnne pre jedného vkladateľa v jednej banke. Dočasne, počas 12 mesiacov od pripísania vkladu na účet, patria medzi kryté vklady v ich plnej výške, t. j. prípadne aj nad sumu 100 000 EUR, tiež tie chránené vklady, ktoré majú zákonom (§ 9 ods. 6) vymedzené osobitné sociálne účely (tzv. osobitné vklady), ako napr. predaj nehnuteľností, dedičstvo, darovanie

¹ Viac na http://ec.europa.eu/finance/general-policy/docs/banking-union/banking-union-memo_en.pdf.

pri uzavretí manželstva, odplatný prevod z bezpodielového spoluvlastníctva manželov, vyplatenie výnosov z investovania majetku zo starobného dôchodkového sporenia, jednorazové vyrovnanie z doplnkového dôchodkového sporenia, poisťné plnenie alebo náhrada škody spôsobenej trestným činom alebo krivým obvinením. Zavedením kategórie kryté vklady dochádza v tomto smere k zjednoteniu ich vykazovania v rámci EÚ, pričom kryté vklady budú podstatným komponentom pre výpočet príspevkov do systémov ochrany vkladov a tiež príspevkov do fondov na riešenie krízových situácií na finančných trhoch.

Časť vkladov v bankách je nechránená, pričom podľa § 3 ods. 4 zákona o ochrane vkladov medzi tieto patria tie, pri ktorých banky nedisponujú príslušnými identifikačnými údajmi o vkladateľoch, a ďalej nasledujúce vklady:

- vklad, ktorý je finančným nástrojom podľa zákona o cenných papieroch,
- vklad, ktorého istina nie je splatná v nominálnej hodnote,
- vklad banky vykonaný vo vlastnom mene a na vlastný účet vrátane vkladu, ktorý je vlastným zdrojom financovania banky,
- vklad nadobudnutý v dôsledku trestnej činnosti, za ktorú bol páchatel v trestnom konaní právoplatne odsúdený,
- vklad finančnej inštitúcie (napríklad finančné holdingové spoločnosti, zmiešané finančné holdingové spoločnosti, platobné inštitúcie, správcové spoločnosti),
- vklad obchodníka s cennými papiermi,
- vklad poisťovne a zaistovne,
- vklad subjektu kolektívneho investovania,
- vklad dôchodkovej správcovej spoločnosti vrátane majetku v dôchodkovom fonde,
- vklad doplnkovej dôchodkovej spoločnosti vrátane majetku v doplnkovom dôchodkovom fonde,
- vklad orgánov verejnej moci,
- vklad vo forme dlhového cenného papiera vydaného bankou alebo vo forme vlastnej zmenky alebo šeku.

K zjednocovaniu v rámci EÚ dochádza aj v oblasti financovania, keď nová smernica o systémoch ochrany vkladov nariaďuje všetkým členským štátom platenie príspevkov na ročnej báze, tak aby systémy ochrany vkladov disponovali do 3. júla 2024 vlastnými finančnými prostriedkami na vyplácanie náhrad v objeme 0,8 % sumy krytých vkladov (cieľová úroveň).

Banky na Slovensku ku dňu 30. 9. 2015 spravovali chránené vklady v objeme 29,28 mld. EUR, Fond ochrany vkladov pritom v súčasnosti disponuje vlastnými finančnými prostriedkami v sume 192,21 mil. EUR, koeficient cieľovej úrovne teda predstavuje výšku 0,66 %.

Fond ochrany vkladov bude pre banky určovať platenie ročného príspevku každoročne do 1. apríla bežného kalendárneho roka, a to vo výške najmenej 0,01 % zo sumy krytých vkladov, pričom prvýkrát v podmienkach ochrany vkladov

na Slovensku sa bude zohľadňovať rizikový profil banky. Údaje o stupni rizika príslušnej banky dostane Fond ochrany vkladov od Národnej banky Slovenska.

Na účely vyhodnocovania rizík bánk a platenia diferencovaného príspevku Európsky orgán pre bankovníctvo (EBA) vydal 22. 9. 2015 usmerenie, ktoré stanovuje pre platenie diferencovaného príspevku princípy a potrebné ukazovatele, a to najmä kapitál, likviditu, kvalitu aktív a obchodný model. Usmerenie EBA vychádza z novej smernice o systémoch ochrany vkladov a je základom na zjednocovanie pravidiel v oblasti platenia príspevkov v EÚ. V neposlednom rade má ambíciu byť impulzom na zdravé rizikové správanie bánk a obmedzovanie morálneho hazardu.

Výšku náhrady za nedostupný vklad upravuje § 9 zákona o ochrane vkladov, pričom naďalej platí, že podľa § 9 ods. 2 Fond ochrany vkladov poskytne v súhrne jednému vkladateľovi (alebo inej oprávnenej osobe) náhradu vo výške nedostupného vkladu, najviac však vo výške 100 000 EUR. Zmenou je, že nad hranicu 100 000 EUR vyplatí Fond ochrany vkladov náhradu za tzv. osobitné vklady, a to podľa § 9 ods. 6 zákona o ochrane vkladov za podmienky, že k nedostupnosti týchto vkladov dôjde v období do 12 mesiacov od ich pripísania na účet vkladateľa a vkladateľ zároveň informuje banku o účele osobitného vkladu.

K zákonným zmenám dochádza aj v lehotách vyplácania náhrad za nedostupné vklady. Aktuálne je Fond ochrany vkladov podľa § 10 v nadväznosti na § 28bf ods. 8 zákona o ochrane vkladov povinný vyplatiť náhrady v lehote 20 pracovných dní. Táto lehota je platná do 31. decembra 2018, postupne sa však bude skracovať. Od roku 2024 bude Fond ochrany vkladov vyplácať náhrady do siedmich pracovných dní odo dňa po prijatí príslušného rozhodnutia správnym alebo súdnym orgánom, na základe ktorého sa vklady stávajú nedostupnými.

Fond ochrany vkladov je okrem toho v prechodnom období do 31. 12. 2023 povinný zabezpečiť, aby sa vkladateľom do piatich pracovných dní vyplatila aspoň časť náhrady, najmenej do výšky priemernej mesačnej mzdy v národnom hospodárstve SR. Podmienkou je, aby vkladatelia o takúto výplatu požiadali. Ak si však vkladateľ nemohol prevziať náhradu v stanovených lehotách a písomne do troch rokov doručí fondu písomnú žiadosť o výplatu náhrady, fond mu náhradu vyplatí aj nad rámec lehoty troch rokov.

Postup na vyplácanie náhrad za nedostupné vklady pri cezhraničnom vyplácaní náhrad je stanovený v § 10 ods. 14 a 15 zákona o ochrane vkladov, pričom Fond ochrany vkladov vyplatí náhrady za nedostupné vklady v pobočke slovenskej banky v inom členskom štáte EÚ prostredníctvom systému ochrany vkladov v tomto členskom štáte. Na druhej strane Fond ochrany vkladov sprostredkuje vyplácanie náhrad za nedostupné vklady v pobočke zahraničnej banky na území SR z iného členského štátu. Cezhraničné vyplácanie náhrad je podmienené uzatvorením zmlúv medzi dot-

knutými systémami ochrany vkladov a v oboch prípadoch domovský systém poskytuje hostiteľskému systému finančné zdroje na vyplácanie náhrad. Vyplácanie náhrad sa realizuje podľa pravidiel domovského systému ochrany vkladov.

Fond ochrany vkladov má za určitých okolností právo odložiť vyplatenie náhrady, napr. ak nie je isté, či má osoba nárok na náhradu alebo ak je vklad predmetom právneho sporu, prípadne sa voči vkladateľovi vedie trestné konanie v súvislosti s legalizáciou príjmu z trestnej činnosti. Vyplácanie náhrad môže byť odložené aj v prípade, ak sa uskutočňuje prostredníctvom systému ochrany vkladov iného členského štátu.

V § 12 zákona o ochrane vkladov je pre banky stanovená nová povinnosť, a to poskytovať vkladateľom informácie o ochrane vkladov prostredníctvom informačného formulára, ktorý je jednotný a štandardizovaný, a to pred každým uzatvorením zmluvy o vklade a následne raz ročne.

Informačný formulár obsahuje údaje o systéme ochrany vkladov, ktorý chráni vklady v bankách, t. j. o Fonde ochrany vkladov, o výške ochrany vkladov vrátane spoločných vkladov, o spôsobe výpočtu náhrady, o lehotách na vyplácanie náhrad, ďalej informuje vkladateľa o zdrojoch ďalších informácií. Banka zároveň vkladateľovi v každom výpise z účtu potvrdí, či jeho vklad je alebo nie je chránený.

Fond ochrany vkladov bude podľa § 12 ods. 7 zákona o ochrane vkladov vykonávať pravidelne aspoň raz za tri roky stresové testovanie systému ochrany vkladov, prvýkrát do 3. júla 2017. V praxi to znamená, že okrem doterajšieho overovania funkčnosti informačného systému pre vyplácanie náhrad v spolupráci s jednotlivými bankami bude Fond ochrany vkladov testovať svoje prevádzkové možnosti, personálne a finančné zdroje, prístup k dodatočným zdrojom pre vyplácanie náhrad, spôsob komunikácie s bankami a informovania vkladateľov. Posudzovať sa bude tiež úroveň spolupráce so zahraničnými systémami ochrany vkladov. O výsledkoch stresového testovania bude fond predkladať správu Národnej banke Slovenska a Ministerstvu financií SR.

Fond ochrany vkladov je od roku 2015 zároveň poverený vykonávaním správy prostriedkov národného fondu pre riešenie krízových situácií podľa zákona č. 371/2014 Z. z. o riešení krízových situácií na finančnom trhu, pričom finančné zdroje Fondu ochrany vkladov môžu byť použité na financovanie riešenia krízovej situácie banky do výšky 50 % cieľovej úrovne vlastných finančných prostriedkov. Hlavným účelom pritom je zabezpečenie prístupu vkladateľov k svojim vkladom pri takých opatreniach na ozdravenie banky, keď časť chránených vkladov by bola zahrnutá do odpísania dlhu banky.

Zapojenie systémov ochrany vkladov do riešenia problémových bank, ktoré vychádza zo

smernice 2014/59/EÚ pre riešenie a ozdravovanie bánk (BRRD) a v prípade Slovenska zo zákona č. 371/2014 Z. z. o riešení krízových situácií na finančnom trhu, predstavuje novú kapitolu v činnosti Fondu ochrany vkladov.

ZÁVER

Ako je uvedené v úvode tohto článku, dlhodobším zámerom v rámci EÚ je vybudovanie bankovej únie, ktorá je podmienkou pre prehĺbenie európskej hospodárskej a menovej únie. Prvý pilier bankovej únie, jednotný mechanizmus dohľadu už v plnej miere funguje, druhý pilier, jednotný mechanizmus riešenia krízových situácií je dohodnutý.

Pre tretí pilier, jednotný systém ochrany vkladov, boli položené základy v smernici 2014/49/EÚ, ktorá harmonizuje viaceré oblasti ochrany vkladov v rámci EÚ. Jednotný systém ochrany vkladov sa medzitým stal súčasťou ambiciózných plánov na prehĺbenie hospodárskej a menovej únie, ktoré v júni 2015 predstavili Mario Draghi, prezident Európskej centrálnej banky, a Martin Schulz, predseda Európskeho parlamentu, v správe známej ako správa piatich predsedov.²

Myšlienku spoločného systému ochrany vkladov zahrnul do svojej správy o stave Únie, prednesenej v Európskom parlamente 9. októbra 2015, aj predseda Európskej komisie Jean-Claude Juncker. Vo svojom vystúpení uviedol, že keďže prevažná väčšina peňazí je vo forme bankových vkladov, mena môže byť jednotná iba vtedy, ak je dôvera v bezpečnosť bankových vkladov rovnaká bez ohľadu na členský štát, v ktorom banka pôsobí. Komisia predloží do konca roka legislatívny návrh o prvých krokoch smerom k vytvoreniu európskeho systému poistenia vkladov (EDIS), s cieľom vytvoriť viac európsky systém, ktorý bude oddelený od štátnych pokladníc, pričom budú zachované vnútroštátne mechanizmy členských štátov.³

Vývoj v ochrane vkladov v EÚ nabral po finančnej kríze relatívne dynamický rozmer. V tomto smere je určitou paralelou reakcie USA na veľkú hospodársku krízu v rokoch 1929 až 1933, keď s cieľom zvýšiť dôveru americkej verejnosti bol v roku 1933 založený prvý komplexný systém ochrany vkladov na svete, a to Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). Po tom, ako FDIC začala od 1. 1. 1934 svoju činnosť, hromadné výbery vkladov prestali byť hrozbou pre bankový priemysel v USA.⁴

Rovnaký cieľ nepochybne sleduje aj EÚ prostredníctvom rozvoja hospodárskej a menovej únie, ktorého súčasťou je budovanie bankovej únie. Keďže do tohto procesu sú zapojené aj systémy ochrany vkladov, k jeho úspešnému zavŕšeniu môže prispieť aj Fond ochrany vkladov, a to dôsledným vykonávaním svojej činnosti v intenciách novelizovaného zákona o ochrane vkladov.

2 Viac informácií na http://ec.europa.eu/priorities/economic-monetary-union/docs/5-presidents-report_en.pdf.

3 Zdroj: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-15-5614_sk.htm.

4 Zdroj: <https://www.fdic.gov/about/history/timeline/1930s.html>.

Začiatky slovenskej hospodárskej štatistiky

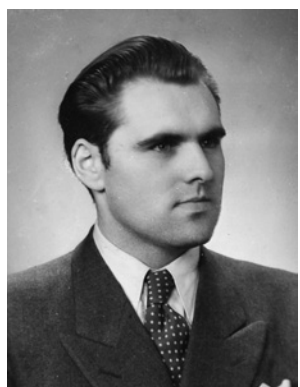
Vznik a pôsobenie odboru pre výskum konjunktúry Slovenskej národnej banky

František Chudják, Andrea Leková
Národná banka Slovenska

V prvej polovici 20. storočia sa začali v Spojených štátoch amerických a v Európe zakladat' rôzne ústavy zamerané na výskum konjunktúry hospodárstva, hospodárskych cyklov a pod., ktoré pôsobili samostatne alebo ako súčasť rôznych inštitúcií, napríklad štatistického úradu, centrálnej banky alebo univerzity. Cieľom našej štúdie je podať krátky prehľad vývoja a činnosti takéhoto typu výskumného ústavu na Slovensku v hektických časoch druhej svetovej vojny.

Imrich Karvaš

Vojtech Krajčovič

V roku 1939 došlo v strednej Európe k závažným geopolitickým zmenám, ktoré sa výrazne dotkli aj vtedajšieho Československa. Dňa 14. marca 1939 bol pod ochranou Nemeckej ríše vyhlásený Slovenský štát a v nasledujúci deň bol vytvorený Protektorát pre Čechy a Moravu. Na Slovensku sa začalo s horúčkovitou prípravou na založenie slovenských ústredných orgánov, keďže všetky centrálné úrady po uvedených zmenách zostali v Prahe. Už 4. apríla 1939 vznikla Slovenská národná banka na čele s guvernérom Imrichom Karvašom, v Európe uznávaným odborníkom, ktorý kládol veľký dôraz na rozvoj odborného výskumu v hospodárskej sfére. Z tohto dôvodu bolo už pri vzniku Slovenskej národnej banky zriadené ako jej súčasť študijné oddelenie. Pri organizácii oddelenia a pri určovaní jeho funkčnej náplne poslúžilo ako inšpiračný zdroj študijné oddelenie bývalej Národnej banky Československej. V septembri 1940 bolo toto oddelenie premenované na národohospodárske oddelenie a podliehalo priamo guvernérovi.

Študijné oddelenie ihneď po svojom vzniku začalo pre potreby Slovenskej národnej banky a tiež pre potreby ústredných štátnych orgánov vydávať jedenkrát mesačne hospodárske správy a rôzne analýzy, ktoré sa týkali národného dôchodku, hospodárskej, devízovej a exportnej kapacity Slovenska a daňového zaťaženia obyvateľstva. Vypracúvanie požadovaných správ a analýz bolo spočiatku veľmi komplikované, keďže k dispozícii neboli štatistické údaje a so stratou úrodných oblastí južného Slovenska došlo k výrazným zmenám v doprave, poľnohospodárstve a v priemysle. Študijné oddelenie sa pri jednotlivých výpočtoch a odhadoch muselo opierať o údaje v starších publikáciách rôznych autorov, napríklad Huga Meszáros, alebo o odhady Zemedelskej rady pre Slovensko a Ústredného združenia slovenského priemyslu.

Hospodárske správy vydávané študijným oddelením Slovenskej národnej banky od augusta 1939

nadväzovali na mesačné správy bývalej Národnej banky Československej, boli však určené len pre členov Bankovej rady Slovenskej národnej banky, členov vlády, predstaviteľov ústredných hospodárskych úradov a pre nemecké hospodárske miesta. Ako totiž uviedol Imrich Karvaš: „V záujme vojnového hospodárstva prijala vláda počas prvého roku vojny rozhodnutie, ktoré zakazovalo zverejňovanie štatistických prác o hospodárstve. Súčasne sa zaviedla hospodárska cenzúra, dozerajúca na dodržiavanie zákazu. Cenzúru vykonávalo ministerstvo hospodárstva. Išlo pritom o tajné opatrenie, ktoré zavádzali všetky krajiny vedúce vojnu.“ Nakoniec boli uznesením vlády Slovenskej republiky zo dňa 17. augusta 1941 všetky hospodárske štatistiky prehlásené za prísne dôverné a tajné.

Z iniciatívy Imricha Karvaša sa vedenie Slovenskej národnej banky rozhodlo (podľa vzoru iných zahraničných ústavov s takýmto zameraním) vytvoriť ústav, ktorý by sledoval hospodárske pohyby, skúmal ich a spracovával so zámerom regulácie a optimálneho vývoja hospodárstva. Preto bol dňa 4. októbra 1940 na základe vládného nariadenia č. 267/1940 Slovenského zákonníka v rámci Slovenskej národnej banky vytvorený odbor pre výskum konjunktúry. Imrich Karvaš sa otázkou založenia podobného ústavu zaoberal už v medzivojnovom období a za jeho prvý pokus v tejto oblasti možno považovať založenie Národohospodárskeho ústavu Slovenska a Podkarpatskej Rusi v roku 1932. Pri svojich úvahách zriadiť ústav pre výskum konjunktúry sa inšpiroval najmä činnosťou Inštitútu pre výskum konjunktúry v Berlíne (*Institut für Konjunkturforschung*), ktorý v roku 1925 založil a viedol profesor Ernst Wagemann. Po vzniku Slovenskej republiky v roku 1939 a po vymenovaní Imricha Karvaša za guvernéra Slovenskej národnej banky došlo k nadviazaniu užšej spolupráce medzi študijným oddelením Slovenskej národnej banky a Inštitútom pre výskum konjunktúry v Berlíne. Na jar roku 1940 dokonca profesor Ernst Wage-

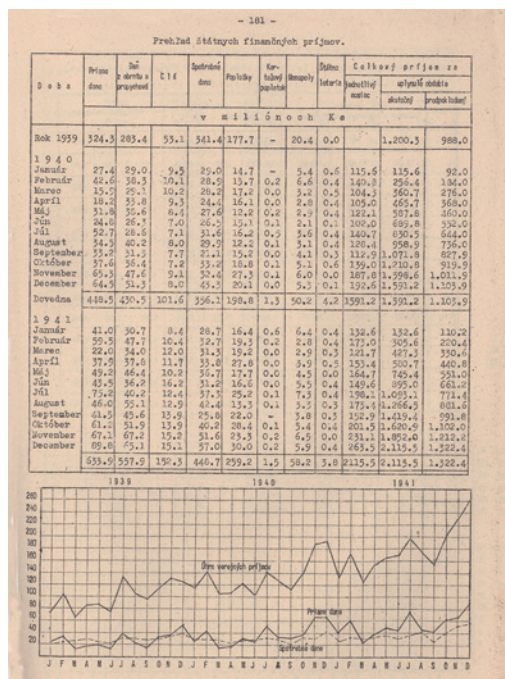
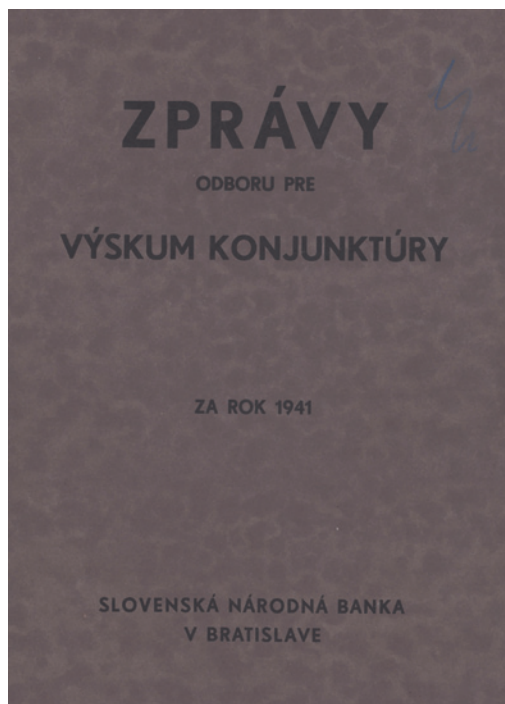
mann navštívil Slovensko, aby tu osobne vykonával výskum v okolí Piešťan. Počas svojej cesty, na ktorej ho sprevádzal guvernér Imrich Karvaš, sa profesor Wagemann stretol s najvyššími predstaviteľmi Slovenského štátu a na pôde Slovenskej univerzity predniesol 9. mája 1940 prednášku s názvom Liberalizmus a riadené hospodárstvo v hospodárstve svetovom. Vzájomné rozhovory medzi Imrichom Karvašom a Ernstom Wagemannom boli podnetom na realizáciu myšlienky, aby výskum konjunktúry na Slovensku vykonávala Slovenská národná banka na zákonnom podklade. Vtedajšie študijné oddelenie Slovenskej národnej banky nemalo totiž zákonné oprávnenie požadovať správy a údaje. Stávalo sa preto, že „u hospodársky činných osôb nebolo dostatočnej ochoty podávať dobrovoľné správy a dáta, ktoré od nich Slovenská národná banka požadovala.“

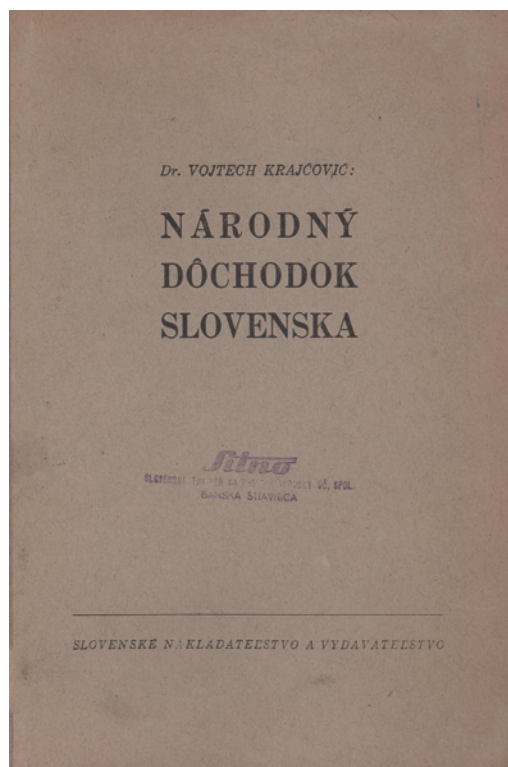
Odbor pre výskum konjunktúry sústreďoval dáta a správy ekonomického charakteru nielen zo Slovenska, ale i zo zahraničia, spracovával ich a sprístupňoval na vedecké a praktické účely. Jeho úlohou bolo aj publikovať správy, poskytovať informácie a poradenskú činnosť hospodárskym, politickým a vedeckým kruhom. Na tento účel bola banka oprávnená požadovať od ekonomických subjektov podklady vzťahujúce sa na odbor ich hospodárskej činnosti. Ako vyplýva zo samotného názvu odboru, jeho ďalšou činnosťou bol výskum a sledovanie konjunkturálneho vlnenia hospodárstva. Prednostom tohto úradu bol Vojtech Krajčovič, ktorý bol 1. júla 1941 vo veku 27 rokov vymenovaný za jeho riaditeľa. Na tento post ho už vopred vybral guvernér Imrich Karvaš, a to pre jeho teoretické vedomosti v oblasti národného hospodárstva a tiež pre jeho jazykové schopnosti (hovoril po anglicky, nemecky, francúzsky a maďarsky). Je zaujímavé, že takmer všetci zamestnanci odboru boli čerství absolventi pražskej alebo bratislavskej univerzity, ktorí absolvovali kratší či dlhší študijný pobyt v Berlíne, Paríži alebo v Londýne. Do svojich funkcií boli prijímaní len vďaka svojim odborným znalostiam, bez ohľadu na politické a náboženské presvedčenie, čo bolo zvláštnosťou v prostredí totalitného štátu. Viacerí zamestnanci odboru pre výskum konjunktúry boli výrazne ľavicovo orientovaní. Niektorí, napríklad Ján Púll, boli zapojení do komunistického odboja a po vojne sa stali významnými predstaviteľmi nastupujúceho komunistického režimu.

Odbor pre výskum konjunktúry počas svojho pôsobenia nadviazal spoluprácu s podobne zameranými ústavmi v zahraničí. V Nemecku to bol najmä už spomínaný Inštitút pre výskum konjunktúry v Berlíne, ktorý v roku 1941 zmenil názov na Nemecký inštitút pre výskum hospodárstva (*Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung*). Medzi Vojtechom Krajčovičom a Ernstom Wagemannom sa rozvinula pomerne čulá korešpondencia a dochádzalo aj k vzájomným výmenám poznatkov. Slubne sa rozvinula spolupráca aj s Maďarským inštitútom pre výskum hospodárstva (*Magyar Gazdasagkutató Intézet*) na čele s Dr. Istvanom

Vargom. Oba ústavy si vzájomne vymieňali publikácie, ale aj poznatky týkajúce sa štatistických metód použitých na výpočet národného dôchodku a štruktúry hospodárstva.

Odbor pre výskum konjunktúry Slovenskej národnej banky vydával každý mesiac pre potreby Slovenskej národnej banky a ústredných štátnych orgánov hospodárske správy v slovenskom a nemeckom jazyku. Správy boli zložené z textovej a tabuľkovej časti. Textová časť zachytávala základné cenové pohyby, ťažbu kovov a uhlia, vývoj priemyslu a poľnohospodárstva, cestovného ruchu. V tabuľkovej časti pribudli informácie o čer-

paní cedulového úveru, o žirových a šekových účtoch, prehľad vkladov v rôznych skupinách peňažných ústavov, štátne finančné príjmy a indexy cien. Od roku 1941 začali vychádzať širšie koncipované (štvrtročné, polročné a ročné) správy odboru pre výskum konjunktúry Slovenskej národnej banky, zaoberajúce sa podrobnejšie vývojom štátnych financií, peňažného a kapitálového trhu, cien, miezd a plátov, priemyselnej produkcie, poľnohospodárskej výroby, dopravy a zahraničného obchodu.

Odbor pre výskum konjunktúry Slovenskej národnej banky okrem periodických publikácií z času na čas vydával aj špeciálne zošity. Najmä *Zvláštny zošit pre výskum konjunktúry č. 1 – Ceny* predstavuje unikátny dokument spracovaný na vysokej odbornej úrovni. Obsahuje metodické podklady na výpočet cenových indexov, a to hlavne indexu veľkoobchodných cien, indexu maloobchodných cien a indexu životných nákladov. Autori predložili podrobnú analýzu cenových pohybov, miezd a plátov a spotreby obyvateľstva. V závere práce predstavili svoje argumenty o nevyhnutnosti stanovenia pevných a regulovaných cien. Tento dokument sa stal jedným z podkladov pre nastavenie stabilnej cenovej a mzdovej hladiny na Slovensku v rokoch 1941 až 1944.

Zamestnanci odboru pre výskum konjunktúry napísali aj viaceré práce zaoberajúce sa hospodárskou kapacitou Slovenska. Možno spomenúť najmä brožúru Vojtecha Krajčoviča s názvom *Štruktúra slovenského hospodárstva*, ktorá potom, čo vyšla v nemeckom jazyku pod názvom *Die Struktur der slowakischen Wirtschaft*, vyvolala vlnu záujmu v zahraničných, predovšetkým vo švajčiarskych podnikateľských kruhoch. Dochá-

dzalo tak k paradoxnej situácii, keď na jednej strane hospodárske štatistiky o Slovensku boli považované za prísne tajné a cenzurované, no na druhej strane zahraniční podnikatelia, ktorí chceli na Slovensko exportovať alebo iným spôsobom tu podnikáť, požadovali spoľahlivé údaje. Niet sa preto čo čudovať, že z odboru pre výskum konjunktúry Slovenskej národnej banky z času na čas unikli citlivé informácie. Z dôvodu veľkého záujmu zahraničných podnikateľov, ale aj pre propagandu, vydalo v roku 1942 Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky nemecko-slovenskú publikáciu *Hospodársky obraz Slovenska/Wirtschaftsbild der Slowakei*, na príprave ktorej sa vo veľkej miere podieľali pracovníci odboru pre výskum konjunktúry Slovenskej národnej banky.

Podobne veľký ohlas v domácich odborných kruhoch zaznamenali dve publikácie Vojtecha Krajčoviča zaoberajúce sa problematikou tvorby národného dôchodku, ktoré boli súčasťou jeho habilitačnej práce na Slovenskej univerzite. Najmä druhá kniha s názvom *Národný dôchodok Slovenska*, vydaná v roku 1944, predstavuje najvýznamnejšie dielo Vojtecha Krajčoviča, ktoré sa po dlhom čase zabudnutia opäť dostáva do centra záujmu hospodárskych historikov na Slovensku.

Imrich Karvaš už v roku 1942 navrhol pretvoriť odbor pre výskum konjunktúry na samostatný Ústav pre výskum konjunktúry, lebo podľa jeho názoru „*len takto bude zabezpečená nezávislosť tohto ústavu a možnosť jeho ďalšieho rozvoja*“. Po dlhých rokovaní sa v roku 1944 na základe zákona č. 81/1944 Slovenského zákonníka odbor pre výskum konjunktúry vyčlenil zo Slovenskej národnej banky a zmenil svoj názov na Ústav pre výskum hospodárstva. Ústav pre výskum hospodárstva pôsobil do roku 1947, keď splynul so Štátnym štatistickým a plánovacím úradom.

Poslednou významnou publikáciou, na ktorej sa podieľali pracovníci Ústavu pre výskum hospodárstva, bola *Štatistická príručka Slovenska*, ktorá vyšla v roku 1947. Táto príručka predstavuje základný pramenný materiál k poznaniu štruktúry slovenského hospodárstva v rokoch 1939 až 1944, ale najmä v prechodnom povojnovom období 1945 až 1947, pričom jej autori sa pokúsili zosumarizovať rozsah vojnových škôd. Do roku 1993 predstavuje jednu z mála komplexných a dôveryhodných štatistických prác vzniknutých na Slovensku.

Štatistické výkazy odboru pre výskum konjunktúry Slovenskej národnej banky, ktoré sa predkladali nemeckým partnerom, boli na príkaz guvernéra Imricha Karvaša úmyselne falšované, aby Nemecko nemalo presný prehľad o hospodárskej kapacite Slovenska. Guvernér Imrich Karvaš bol totiž zapojený do protifašistického odboja. Po vypuknutí Slovenského národného povstania ho 3. septembra 1944 zatkle gestapo a okrem iného ho obvinilo z falšovania štatistických výkazov. Imrich Karvaš však uvedené obvinenia pri vypučovaní na gestape v Brne 20. septembra 1944 poprel: „*Je prirodzené, že spriatelena Nemecká ríša mala k dispozícii štatistické dáta a práce každý*

XV. VOJNOVÉ ŠKODY.
XV/1. Hodnota vojnových škôd v r. 1939—1945.

Rad. číslo	Predmet	Doviedna škoda (v mil. Kčs)
1	Sačivo, bielizeň a obuv	5 838,1
2	Bytové zariadenie a umeléčné predmety	6 130,4
3	Peniare, cenové papiere a štátna povodňa	37 154,1
4	Zivý inventár	10 954,9
5	Vozidlá	279,2
6	Stroje, nrtvy inventár a zásoby	7 353,7
7	Občasn. budovy	3 685,6
8	Hospodárske staviská	1 015,7
9	Zvážovacie prevodzovne a továrne	5 693,1
10	Soš nehmotnosti	13 798,6
11	Verejn. budovy a komunikácie	2 669,5
12	Soš budov	19 889,6
	Doviedna	114 461,4

XV/2. Počet zničených a poškodených domov.

Číslo okresu	Okres	Počet				
		spolu	z toho so zničeným alebo poškodeným domom	štátnych	čísle ne-štátnych	štátnych a ne-štátnych
1	Dáča, Nová	32	28	611	81	952
2	Bánovce n/Belavou	71	39	152	39	268
3	Bardejov	71	26	128	81	179
4	Bratislava-mesto	1	1	242	364	569
5	Bratislava-okolie	19	17	129	91	450
6	Brezno n/Hronom	31	30	314	35	2 477
7	Bystrica, Slovenská	38	37	359	290	2 064
8	Bystrica, Považská	40	13	37	2	174
9	Bytča	23	5	55	—	34
10	Čadca	13	6	40	22	49
11	Dáča, Stará	24	6	22	25	188
12	Pečiince	39	29	32	11	329
13	Gabča	44	1	15	5	14
14	Veľká	20	16	158	152	403
15	Giraltovce	60	25	189	5	438
16	Hlohovec	42	13	26	39	1 478
17	Hornosvätý	46	43	307	101	55
18	Chlmec, Kúrovský	35	2	9	—	59
19	Iľava	31	11	77	398	869
20	Kamná, Modrá	69	55	97	82	923
21	Kassovský Vátek	24	19	85	181	29
22	Kelmärok	29	11	3	21	900
23	Komárno	24	24	244	—	48
24	Košice-mesto	1	1	28	59	353
25	Košice-okolie	101	64	196	383	611
26	Kremnica	31	24	417	383	1 849
27	Krupina	75	63	258	—	105
28	Kvibela, Dolný	35	13	88	14	—

mesiac. Príslušné podklady dostávalo priamo nemecké vyslanectvo cez ministerstvo zahraničných vecí a zástupca riše v rade národnej banky od riaditeľstva banky. Nemôže byť teda ani reč o tom, že Slovensko zatajovalo pred ríšou produktivitu svojho hospodárstva. Bolo to tak, že poradca pre hospodárstvo pri nemeckom vyslanectve mal kedykoľvek k dis-

pozícii všetky štatistické prieskumy". Falšovanie štatistických a hospodárskych údajov zasielaných do Nemecka vo svojich spomienkach uvádza aj Peter Zaťko, generálny tajomník Ústredného združenia slovenského priemyslu a najbližší spolupracovník Imricha Karvaša. Napriek tomu, že sa gestapu väčšinu obvinení nepodarilo dokázať, Imrich Karvaš bol vo februári 1945 odsúdený na trest smrti, pričom sa mu podarilo prežiť iba zázrakom.

Podobne dramaticky sa odvíjali aj životné osudy riaditeľa Ústavu pre výskum hospodárstva Vojtecha Krajčoviča, ktorý sa koncom októbra 1944, po dohode s bývalým ministrom zahraničných vecí Ferdinandom Ďurčanským, rozhodol uskutočniť rozsiahlu študijnú cestu do Maďarska, Chorvátska, Nemecka a Švajčiarska. Požiadal preto vtedajšieho guvernéra Slovenskej národnej banky Rudolfa Kubiša o povolenie vycestovať a o poskytnutie finančných prostriedkov. Rudolf Kubiš však jeho žiadosť 3. novembra 1944 zamietol, keďže Ústav pre výskum hospodárstva od 15. augusta 1944 už nepodliehal Slovenskej národnej banke, ale zvláštnemu kuratóriu. Napriek tomu sa Vojtech Krajčovič rozhodol v polovici novembra 1944 odcestovať do Chorvátska, a to aj bez oficiálneho vyslania. Tu však bol spolu s ďalšími štyrmi osobami zatknutý a obvinený z pokusu o nadviazanie kontaktov s miestnym odbojovým hnutím, ako aj z niekoľkonásobných pokusov o podplatenie úradov. Po internácii v Sarajeve a Záhrebe bol Krajčovič napokon prevezený do Viedne, odkiaľ ho deportovali do Nemecka. V koncentračnom tábore Mauthausen bol odsúdený na smrť. Vykonaniu rozsudku zabránilo oslobodenie tábora spojeneckou armádou. Následkom niekoľkomesačného väznenia sa zhoršil jeho zdravotný stav, a preto sa po oslobodení rozhodol liečiť v Paríži. Na Slovensko sa už pre nástup komunistického režimu k moci nevrátil. O jeho ďalšom pôsobení nemá veľa informácií, vieme len, že v roku 1946 emigroval do Spojených štátov amerických, kde založil a viedol exilovú organizáciu Výbor pre oslobodenie Slovenska.

Napriek tomu, že odbor pre výskum konjunktúry Slovenskej národnej banky, respektíve Ústav pre výskum hospodárstva pôsobil iba krátky čas, položil základy hospodárskej štatistiky na Slovensku. Správy, zošity a publikácie vydávané odborom pre výskum konjunktúry sú základným zdrojom pre poznanie vývoja hospodárstva na Slovensku v rokoch 1939 až 1945. Obsahujú základné údaje o vývoji cenových indexov, mzdových indexov a o spustení inflačnej špirály v rokoch 1943 a 1944. Viacerí zamestnanci odboru (napr. Štefan Heretik, Adela Hornová a ďalší) sa neskôr vypracovali na výrazné osobnosti československej ekonomickej vedy.

Ervin Hexner (Zabudnutý ekonóm)

Roman Holec

Filozofická fakulta UK a Historický ústav SAV Bratislava

Ekonomika krajiny je obyčajne úzko spätá s vývojom ekonomickej teórie. Tá spoluvytvára vývojové predpoklady a rámcové podmienky, nastavuje legislatívu i správanie sa štátu a súčasne reaguje na všetky globálne i regionálne poruchy ekonomického cyklu. Skutočnosť, že malá slovenská ekonomika sa vie v Ervinovi Hexnerovi pochváliť osobnosťou medzinárodného formátu, je dôsledkom hlavne toho, že väčšinu svojho produktívneho života strávil v USA a presadil sa v podmienkach najväčšej svetovej ekonomiky a v tvorivom prostredí najvýznamnejších ekonomických škôl.

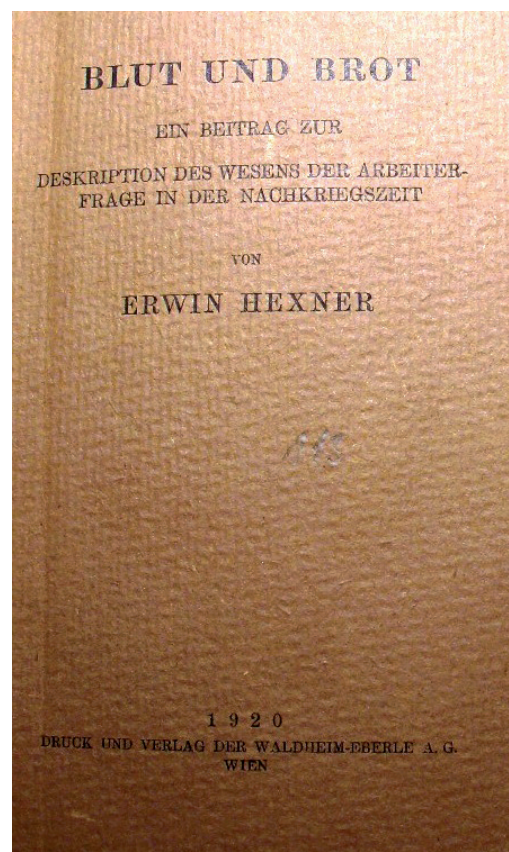
Foto: Štátny archív v Žiline, pracovisko L. Mikuláš

Ervin Pavol Hexner (1893 – 1968) pochádzal z rozvetvanej židovskej podnikateľskej rodiny v Liptovskom Mikuláši, kde bol otec Jakob hoteliérom. Podľa iných prameňov bol advokátom, čo nevyučovalo ani spojenie oboch profesií. Otec zomrel v septembri 1939, teda už počas existencie Slovenského štátu, matka Irena Teltschová v koncentračnom tábore roku 1945. Z bohato rozvetvanej rodiny sa uplatnili predovšetkým dvaja synovia. Syn Július vyštudoval chémiu a robil výskumy v oblasti éterických olejov. Syn Ervin študoval na stredných školách v Arade a chorvátskej Rijeke na právnickej akadémii v Prešove a na univerzitách v Kluži, Budapešti, vo Viedni a nakoniec v Bratislave, kde sa stal roku 1918 na novozaloženej Alžbetínskej univerzite doktorom práv. Ešte predtým v Kluži získal titul doktora politických vied. Údajne sa dal roku 1911 potajomky pokrstiť v evanjelickom kostole. To by vysvetľovalo, že počas prvej svetovej vojny pôsobil ako vojenský letec, čo bolo mimoriadne zriedkavým vojenským zaradením. Z vojenských dokladov vieme, že okrem maďarčiny, nemčiny a slovenčiny ovládal aj taliančinu. Neskôr sa naučil aj po francúzsky a anglicky.

V podmienkach novovzniknutého Československa začal najprv ako bankový úradník, neskôr vykonával súkromnú advokátsku prax. Prednášal na Univerzite Komenského a venoval sa predovšetkým hospodárskemu právu. Od roku 1931 učil už ako docent hospodárske právo na Právnickej fakulte v Bratislave. Publikačne bol mimoriadne plodným a všestranným autorom a čo len prehľad jeho názorov a tém by dokázal naplniť jednu vedeckú konferenciu.

V jednej z prvých svojich publikácií z roku 1920 pod názvom *Blut und Brot* zaujal Hexner stanovisko k sociálnej otázke, ku ktorej mal vždy blízko. Nepovažoval ju za riešiteľnú v pravom zmysle slova, ale všetkých idealistov a filantropov, ktorí sa dostávali cez hranice sociálnej reality, bolo podľa neho treba podporovať. Išlo o zaujímavý zoznam. Napr. o Rakúšana Josefa Poppera-Lynkeusa a jeho „všeobecnú výživovú povinnosť“ ako riešenie sociálnej otázky alebo o Lotyša Carla Balloda. Ten

v roku 1898 po prvý raz vydal svoje dielo *Der Zukunftsstaat. Wirtschaftliches Ideal und Volkswirtschaftliche Wirklichkeit*. Obhajoval tu myšlienku hospodárskeho systému, založeného na všeobecnej pracovnej povinnosti, ktorá mala zabezpečovať najnevyhnutnejšie základné potreby štátu. Po 5 – 6 rokoch výkonu takejto povinnosti mal každý dostať penziu vo výške dostatočnej pre život. Štát mal disponovať aj kolóniami, pre obyvateľstvo ktorých mala tiež platiť pracovná povinnosť, menej však už penzia. Sociálni demokrati tento projekt považovali za utopický a koloniálny. Výrobu luxusných výrobkov mala zabezpečovať súkromná sféra.

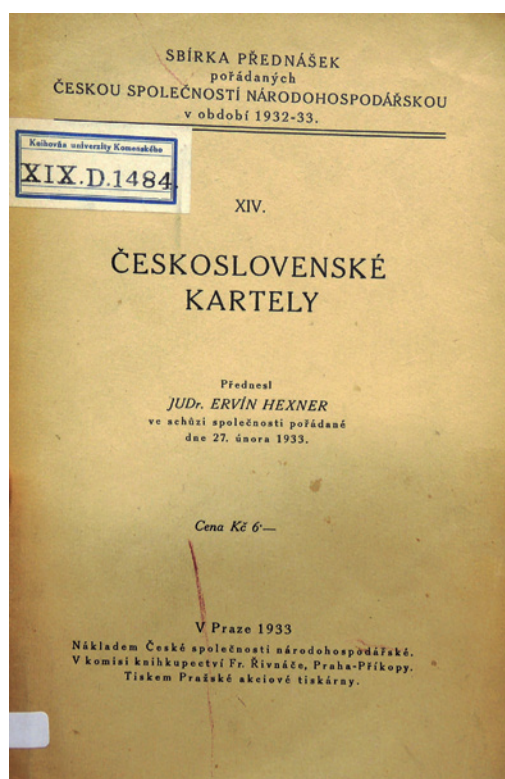
Hexner reagoval na socializačný pokus Jána Pálku a rozlišoval pod pojmom „socializácie podniku“ tri možnosti: zospoločenšenie hospodárskeho života, demokratizáciu podniku a účasť pracujúcich na čistom zisku podniku. Zospoločenšenie dával do súvislosti s mentálnou/psychickou výbavou robotníka a nepovažoval to za riešenie robotníckej otázky. Zastával názor, že socializácia v zmysle zospoločenšenia podnikov nebola možná. Inak to vyzeralo s demokratizáciou, teda so zvýšením podielu robotníkov na správe podniku, ktorú Hexner považoval za produktívnu a v praxi viackrát úspešne vyskúšanú. Zabezpečiť podiel robotníkov na čistom zisku už také jednoduché nebolo, napríklad už i preto, že robotník sa odmietal podieľať na prípadných stratách podniku. Tu sa Hexner odvolával na príklady niekoľkých československých ťažiarstiev, ktoré sa o niečo podobné v tomto období pokúšali.

Hexner v diele rozvádzal témy ako „psychológia más“, „duševný život robotníka“ a pod. Záverom publikácie bolo, že spoločnosť sa musí starať, aby urobila zadosť všetkým dôvodom zachovania ľudského života, ktoré sa javia ako nespochybniteľný kategorický imperatív. Išlo o príkazanie empirického oportunizmu, účelnosti a spravodlivosti ako v prakticko-sociologickom zmysle úzko previazaných pojmov.

Zastavil som sa podrobnejšie pri tomto diele, aby bolo vidieť cestu, ktorú musel Hexner vykonať, aby sa zo skromných podmienok a obmedzených ideových východiskových zdrojov dostal na najvyššiu úroveň medzinárodného diskurzu a dočkal sa zaslúženého uznania.

Hexnerovo slovenské pôsobenie je nerozlučne späté s Ústredným združením slovenského priemyslu. Prešiel tu viacerými funkciami, od roku 1931 zastával post generálneho tajomníka a pravidelne analyzoval stav hospodárstva na Slovensku, a to aj v jeho najširších sociálnych súvislostiach. Odmietal pesimistický pohľad na Slovensko ako chudobnú krajinu, rovnako eufóriu tvrdení, že ide o krajinu neobmedzeného prírodného bohatstva. Napriek obdivuhodnej všestranosti sa postupne vypracoval na uznávaného experta v oblasti priemyselných kartelov a od roku 1936 bol riaditeľom pražského železiarskeho kartelu. Zastupoval Československo vo vedení medzinárodného oceliarskeho kartelu. Pracoval v Českej spoločnosti národohospodárskej i v Živnobanke, kde ekonomicky rástol po boku Antonína Bascha. Bol členom viacerých orgánov, napr. členom výkonného výboru Československých štátnych dráh, členom vládneho výboru pre reformu verejnej správy a mnohých ďalších. V politike bol priaznivcom agrárnej strany a podporoval Milana Hodžu, medzi jeho priateľov sa radil Jan Masaryk.

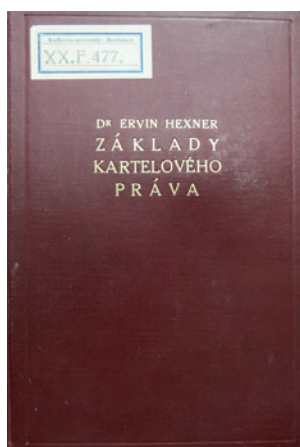
Bol veľkým priaznivcom kartelov, čo do značnej miery korešpondovalo aj s názormi Imricha Karvaša. Na rozdiel od neho však vyvíjal na pôde kartelov, na celoštátnej i medzinárodnej úrovni, a v ich záujme aj konkrétne organizačno-podnikateľské aktivity a zaoberal sa aj teoretickou činnosťou. Kartely považoval za „štrukturálny typ dnešného

hospodárskeho života“. Odmietal stavať ich proti konzumentom a obhajoval ich funkciu proti početným politicky i sociálne motivovaným útokom. Podniky sa združovali do kartelov, aby využili špecifické výhody ľudskej i finančnej akumulácie. Zjednodušené: v karteli je menej ľudského egoizmu a rovnako menej individuálnej zodpovednosti. Namiesto možnosti vyššieho zisku ponúka kartel nižšiu mieru rizika. Hexner viedol systematický zápas proti rakúskemu dedičstvu, v zmysle ktorého sa kartely vnímali ako čosi nemravné, ako „koniec koncov škodlivý jav“.

Zdroj slovenských ekonomických problémov videl v dopravnej infraštruktúre, v ekonomickom zaostávaní južných slovenských okresov, v štruktúre verejných objednávok, ale vnímal i problémy tzv. tichej nezamestnanosti a prepolitizovanej verejnej správy. Poslednej pripisoval veľký význam pri podpore podnikania a každú jej neintervenciu považoval za intervenciu v prospech silnejšieho podnikateľského subjektu. Zlá verejná správa mohla byť aj hrozbou demokracie. Modernú verejnú správu vnímal ako jednu z kľúčových potrieb československého štátu a v súvislosti so špecifickými slovenskými problémami uvádzal ako príklad francúzsky vzor umožňujúci produktívnu spoluprácu viacerých susedných obcí. Veľkú pozornosť venoval charakteru priemyselnej politiky a uvedomoval si v súvislosti s priemyslom nielen ekonomické, ale i civilizačné faktory: „Neni sporné, že ku príkladu desať priemyselných podnikov by od základu zmenilo civilizačnú tvár Oravy, východného Slovenska alebo Podkarpatskej Rusi.“

V roku 1939 Hexner emigroval pred expanzívnym fašizmom do USA a pôsobil tam najprv ako právnik, potom ako profesor v univerzitnom

prostredí na University of North Caroline, kde sa sústredil na medzinárodné hospodárske vzťahy. Začal sa venovať skôr makroekonomickým problémom a svojou knihou o oceliarskom karteli (*The International Steel Cartel*) a ďalšou o medzinárodných karteloch (*International Cartels*), ktoré vychádzali vo viacerých vydaniach, sa stal uznávaným expertom.

V júli roku 1944 sa zúčastnil ako zástupca Československa a jeho exilovej vlády na zakladajúcej konferencii Medzinárodného menového fondu v Bretton Woods. V delegácii bol okrem Hexnera aj minister financií Ladislav Feierabend, jeho zástupca Jan Mládek, predstaviteľ československých podnikateľských kruhov a profesor na Columbia University Antonín Basch a diplomat Josef Hanc. V Bretton Woods boli schválené stanovky Medzinárodného menového fondu a Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj (neskôr Svetová banka) a podpísané tzv. Brettonwoodske dohody o novej koncepcii peňažného systému v povojnovom svete. Jej podstatou bolo napojenie amerického dolára na zlato a všetkých ostatných mien na dolár. Hexner sa podieľal na ich príprave.

Úloha Ervina Hexnera v Bretton Woods však bola podstatne väčšia ako len členstvo v československej delegácii. Spolu s Grékom Kryiasom Varvaresosom a Nórom Wilhelmom Keilhauom patrili ku vplyvným spravodajcom z rokovania výborov na nižšej úrovni, závery ktorých potom predkladali nadriadeným komisiám a mohli bezprostredne ovplyvňovať kreovanie jednotlivých finálnych uznesení. Tak napríklad pamätníci hodnotili Hexnerovu úlohu v treťom výbore nazvanom *Organization and Management of the Fund* vedenom

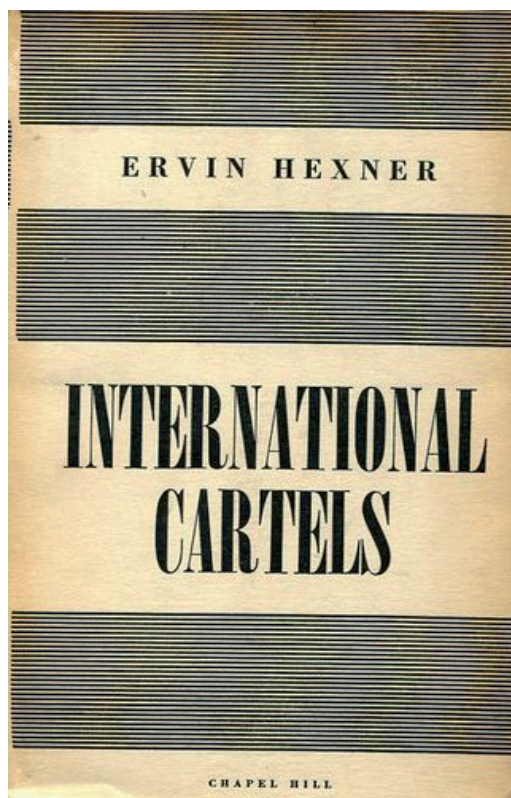
brazílskym ministrom financií Arthurom de Souza Costom. Ten nechával rokovaniam veľmi ľahký priebeh, minimálne do nich zasahoval a spoliehal sa na spravodajcu Ervina Hexnera.

Ako praktický ekonóm zostal v období 1946 – 1958 v rôznych funkciách pracovať vo vedení Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky. Na svoju vlasť nezabudol a po vojne spolupracoval s exilovou radou slobodného Československa. V šesťdesiatych rokoch prednášal ako profesor na Pennsylvania State University, kde pôsobil vo vedúcich štruktúrach univerzity a kde ho roku 1964 emeritovali.

Hexner v sebe spájal ekonomickú teóriu i podnikateľskú prax. Bol propagátorom i zástancom záujmov silných finančných skupín v oblasti ťažkého priemyslu, od ktorého odvíjal hospodársku silu štátu. Odmietal vidieť v karteloch škodlivý faktor v ekonomike, boli podľa neho úplne legitímnou hospodárskou jednotkou. Ešte v ČSR napísal knihy o kartelovom a pracovnom práve, v USA sa venoval medzinárodným, najmä železiarskym kartelom, zahraničnému obchodu, právnym základom medzinárodného menového fondu, ale aj filozofickým problémom a metódam práce medzinárodných organizácií. Jeho knihy o karteloch (*International Steel Cartel*, *International Cartels*, *National Interest and International Cartels*) boli medzi rokmi 1945 a 1971 vydávané v neustále nových vydaniach a prekladané do mnohých svetových jazykov.

Hexner bol jedným z prvých československých ekonomickým inštitucionalistov (po Cyrilovi Čechrákovi) a z tejto pozície odmietal neoklasickú ekonómiu. V súvislosti s veľkou hospodárskou krízou neskúmal jej príčiny, ale zaoberal sa hľadaním východísk z nej; „Hovorí sa, že krízu možno liečiť dvojakým spôsobom: buď podporou súkromného podnikania, a to preto, aby v hre hospodárskych síl sa ľahšie preklenulo obdobie depresie obdobím vzostupu, alebo priamym bojom verejnej správy, radikálnym vybudovaním štátneho hospodárstva a postupným nahradzovaním súkromného hospodárstva verejnou rukou.“ Hexner sa neprikláňal ani k jednej z možností, obe skúmal v širokom inštitucionálnom rámci a išlo mu vždy o koncepčné systémové kroky. Bol priaznivcom dlhodobého prognózovania a krátkodobého decentralizovaného plánovania. Odmietal mesianistickú vieru v plánované hospodárstvo. Primerane tomu ani štátne vlastníctvo podnikov nepovažoval za najšťastnejšie riešenie.

Hexner zomrel v máji roku 1968. V USA sa údajne udeľovala Cena Ervina Hexnera (*Erwin Hexner Award*) za výsledky v makroekonomike, nijaké detaily sa nám však nepodarilo zistiť. Nič nevieme ani o jeho rodine, akurát že v roku 1922 sa oženil s Gertrúdou Sternovou, ktorá zomrela roku 1967. Mal dvoch synov, Peter bol v čase otcovej smrti dôstojníkom chemických jednotiek americkej armády, Thomas pokračoval v šľapajach otca a ako manažér pôsobil v Pakistane. Rovnakou cestou sa dal aj vnuk Thomas, ktorý bol členom poradcovského tímu viacerých amerických prezidentov.

V obehu je nová 20-eurová bankovka

Dňa 25. novembra 2015 Eurosystem uviedol do obehu novú bankovku 20 €, tretiu zo série Európa. Nová bankovka má vynovený vzhľad a výraznejšie farby. Obsahuje aj nový ochranný prvok: v hornej časti holografického prúžka sa nachádza okienko s portrétom, ktoré sa pri pohľade proti svetlu spriehľadní. V okienku sa objavuje portrét Európy, postavy z gréckej mytológie, ktorý je viditeľný na oboch stranách bankovky. Ten istý portrét je vidieť aj vo vodoznaku blízko smaragdového čísla, ktoré pri nakláňaní bankovky vytvára svetelný efekt pohybujúci sa nahor a nadol – presne ako na bankovkách 5 € a 10 € série Európa.

Bližšie informácie o novej bankovke a o spôsobe overenia jej pravosti obsahuje video s názvom Zoznámte sa s novou bankovkou 20 €, ktoré je k dispozícii v 23 jazykoch Európskej únie na stránke www.nove-eurobankovky.eu, kde sú aj ďalšie videá a materiály venované eurovým bankovkám.

Bankovky 20 € prvej série budú aj naďalej zákonným platidlom, postupne sa však budú z obehu sťahovať.

Lícna strana bankovky 20 € série Európa

S uvedením novej bankovky do obehu sa zároveň začala on-line súťaž s názvom Euro Run, ktorá je určená pre deti vo veku od 9 do 12 rokov v eurózone. Počas behu cez imaginárnu krajinu hráči odpovedajú na jednoduché otázky o eurových bankovkách a minciach, pričom sa musia vyhýbať rôznym prekážkam a nástrahám. Cieľom je prejsť všetkých sedem úrovní hry a nazbierať čo najviac bodov. Sto najlepších hráčov získa novú bankovku 20 € v špeciálnom ráme z akrylového skla s gravírovaním. Súťaž potrvá do 25. februára 2016.

Zdroj: Tlačová správa a foto ECB.

ECB zavádza zmeny v referenčných výmenných kurzoch eura

- Od 1. júla 2016 sa budú referenčné výmenné kurzy eura zverejňovať približne o 16.00 SEČ.
- Zdôrazňuje sa výhradne informatívna povaha referenčných výmenných kurzov eura.
- Ich používanie na transakčné účely sa výslovne neodporúča.
- Metodika stanovovania kurzov zostáva nezmenená.

ECB s platnosťou od 1. júla 2016 mení čas zverejňovania referenčných výmenných kurzov eura (referenčných kurzov ECB) z približne 14.30 na približne 16.00 SEČ. Referenčné kurzy ECB sa budú i naďalej stanovovať podľa súčasnej metodiky, ktorá vychádza z okamžitého stavu kurzov k 14.15 SEČ. Cieľom nového režimu zverejňovania je zvýrazniť rozdiel medzi fixáciami výmenných kurzov, na základe ktorých sa uzatvárajú transakcie, a referenčnými sadzbami ECB, ktoré sa zverejňujú len na informačné účely.

ECB bude pozorne sledovať vývoj na devízovom trhu a očakáva výrazný pokles transakčnej aktivity súvisiacej s referenčnými kurzami ECB. V opačnom prípade zváži možnosť ďalšieho predĺženia časového posunu zverejňovania referenčných kurzov, v prípade potreby až na nasledujúci obchodný deň.

Zmeny referenčných kurzov ECB zohľadňujú odporúčania Rady pre finančnú stabilitu týkajúce sa referenčných výmenných kurzov i zásady stanovovania referenčných hodnôt v EÚ vypracované Európskym orgánom pre cenné papiere a trhy (European Securities and Markets Authority – ESMA) a Európskym orgánom pre bankovníctvo (European Banking Authority – EBA) a zásady stanovovania finančných referenčných hodnôt zostavené na celosvetovej úrovni Medzinárodnou organizáciou komisií pre cenné papiere (International Organisation of Securities Commissions – IOSCO). Podrobnejšie informácie o postupe stanovovania referenčných kurzov ECB sú k dispozícii na internetovej stránke ECB.

ECB svoje referenčné výmenné kurzy eura stanovuje a zverejňuje denne od zavedenia tejto meny v januári 1999. Tieto kurzy sa často používajú v ročných účtovných závierkach podnikov, ako aj v daňových priznaniach, štatistických správach a hospodárskych analýzach. S viac ako miliónom návštev mesačne sú najčastejšie čítanou položkou internetovej stránky ECB.

Zdroj: Tlačová správa ECB.

EXPECTED MACRO-ECONOMIC DEVELOPMENTS IN SLOVAKIA

Economic and Monetary Analyses Department of NBS

The Slovak economy grew in the third quarter by 0.9%, and, as in the previous quarter, the main driver of growth was domestic demand. Positive developments were recorded namely in investment demand, which benefited from the accelerated absorption of the EU funds. However, the EU funding temporary effects are expected to fade out next year, acting as a negative base effect on economic growth. As a result, GDP growth is foreseen at 3.1% in 2016, slightly lower than this year. Export performance is expected to grow within the prediction horizon (owing to gradual upturn in foreign demand), supporting the pace of economic growth to accelerate marginally to 3.2% in 2017. The balanced economic growth is foreseen to generate new jobs, while the unemployment rate should come close to 9% towards the end of the prediction horizon. Inflation is expected to gradually pick up, as rising external prices and domestic demand offset low energy prices. (p. 2)

SLOVAK FINANCIAL SECTOR FROM THE VIEW OF FINANCIAL STABILITY

Ľuboš Šesták, Národná banka Slovenska

Financial stability was positively affected by economic developments in external environment, mainly in advanced economies, as well as in the domestic economy. However, there have been several downside risks to economic growth recently. Slow economic growth and expansive monetary policy have contributed to the persistence of extremely low interest rates, which brings about both positives and risks to financial stability. The high pace of bank loans to households is accompanied by increasing indebtedness of households and a potential price increase in the housing market. Recovery in corporate lending may be assessed positively, especially loans to private companies. Although profitability in all financial market sectors recorded a year-on-year growth in 2015, this trend cannot be expected to continue in the future. Moreover, underestimation of investment risks in the environment of low interest rates may later lead to lower profitability. In the insurance sector, the risk involves mainly lower investment yields, which are below the guaranteed yields on standard life-insurance contracts. However, sufficient levels of own funds in the banking and insurance sectors make them resistant to possible negative developments in the future. Financial stability is also affected by several ongoing or expected regulatory changes, namely the implementation of Solvency II regulation in the insurance sector from 1 January 2016. (p. 4)

CONCLUDING CONSUMER CREDIT CONTRACTS WITH NON-BANK COMPANIES – THEORY AND PRACTICE

Zuzana Szabó, Národná banka Slovenska

The article presents the activities of Národná banka Slovenska in the area of financial consumer protection, and particularly compliance of non-bank companies with the rules of consumer protection. Consumer protection in the area of non-bank consumer credit has been a pressing issue in society for some time, as has the need to tighten the sector's regulation, which in Slovakia is now the responsibility of Národná banka Slovenska. Shortly after granting first authorisations to non-bank companies, Národná banka Slovenska has begun to exercise its powers and perform supervision of selected non-bank companies, applying also mystery shopping. The article presents the major shortcomings revealed by Národná banka Slovenska through this form of supervision. (p. 10)

STUDENTS DISPLAY WEAK FINANCIAL LITERACY

Pavel Škriniar and Miroslav Kmeťko, University of Economics, Bratislava

The authors carried out a survey among second-year students of nine Slovak universities. 1907 students participating in the survey responded to questions which examined their financial literacy. The survey dealt with students' ability to choose the best time deposit, shares with the highest yield or the cheapest investment. It also covered questions about inflation, yields and their relation. Results were not a surprise, however, the authors hoped for better outcomes, as survey respondents belonged among better educated population. (p. 12)

THE ANALYSIS OF EFFECTS OF THE DECISION OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE IN CASE HAASOVÁ ON CURRENT JUDICIAL PRACTICE

Martin Timcsák and Jana Bajtošová

The article deals with the impact of the judgment of the European Court of Justice (Second Chamber) in Case C-22/12. According to this judgment the applicable European legislation should be interpreted in the sense that compulsory contractual motor vehicle third party liability insurance also covers compensation of non-material damage suffered by the next of kin of the deceased victims of a road traffic accident, in so far as such compensation is provided as part of the liability insurance of the insured person under national law applicable in the main proceedings. However, such compensation of non-material damage within the scope of compulsory contractual motor vehicle third party liability insurance (MTPL insurance) is not included in Slovak legislation. The authors came to a conclusion that regardless of whether the findings of the judgment require the compensation of non-material damage suffered by the next of kin of the deceased victims of a road traffic accident to be included in MTPL insurance or not, it applies that under the current legal situation (even with respect to the application rules of directives) insurance companies have no obligation, by virtue of MTPL insurance, to pay this compensation to the persons concerned. (p. 14)

SIGNIFICANT CHANGES TO DEPOSIT PROTECTION IN SLOVAKIA FROM 15 OCTOBER 2015

Rudolf Šujan, Chairman of the Deposit Protection Fund Presidium

The article informs on recent changes to the deposit protection system in Slovakia, particularly in relation to the new Directive on deposit guarantee schemes in the EU. The issue is also dealt with in a broader context of the recent financial crisis and measures taken to stabilize the EU macroeconomic development. (p. 21)

THE BEGINNINGS OF SLOVAK ECONOMIC STATISTICS (ESTABLISHMENT AND OPERATION OF THE ECONOMIC RECOVERY RESEARCH DEPARTMENT WITHIN SLOVENSKÁ NÁRODNÁ BANKA)

František Chudják and Andrea Leková, Národná banka Slovenska

In the first half of the 20th century various institutes for research of economic recovery and economic cycles began to be established in the United States and Europe. These institutes operated either independently or as part of different institutions, such as statistical offices, central banks or universities. This article aims to provide a brief overview of development and operation of this type of research institute in Slovakia during the hectic time of the Second World War. (p. 24)

ERVIN HEXNER (THE FORGOTTEN ECONOMIST)

Prof. Dr. Roman Holec, CSc., Faculty of Arts, Comenius University, and Institute of History, Slovak Academy of Sciences in Bratislava
Professor Ervin Hexner (1893 – 1968), one of the best Czechoslovak experts in economics, was born in a Jewish family in a small Slovak town. He studied at four universities, finishing his studies at the newly established Comenius University in Bratislava. In the interwar period, Hexner published many articles and books, belonged among the main figures of the Central Union of Slovak Industry, worked in an ironworks cartel in Prague, and represented Czechoslovakia on the International Steel Cartel. In 1939 he emigrated to the USA and took lectures at universities in North Carolina and Pennsylvania. Hexner published books about international cartels, which were translated into many languages. In 1945 he was a member of the Czechoslovak delegation at Bretton Woods, where the International Monetary Fund and the World Bank were established. Hexner remained a renowned economist until his death in 1968. (p. 28)

